

Timbres

8 najaar 2010

Alle kleuren van het Orgelpark

Nieuwste muziek
**Gaudeamus
Muziekweek**

Met Jan Hage en
Tatiana Koleva

Koper, hout en orgels
**Twee dagen
Richard Wagner**

Met hoornist Herman
Jeurissen

SandwichConcert
Trompettist Marco Blaauw
17 september

ORGELPARK

Herfstkleuren in het Orgelpark

Het Orgelpark heeft als doel het orgel door een

diverse presentatie te integreren in het culturele leven.

Timbre is het tijdschrift van het Orgelpark en biedt

actierondinformatie bij de vele tiensallen activiteiten.

Van die er pot orkesten plaatsen. Het scala is breed.

het versiert van concerten met klassieke muziek en

juw tot combinaties met andere kunstvormen, zoals

dans en film. Daarbij speelt men een muziek een

klassiek. Elk seizoen weer grote en opvallende voor

minnen kompositie.

Het Orgelpark is tevens muziekwetenschappelijk

actief. Het fungeert als instelling van de leerstoel

Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Het Orgelpark vestigde de re leerstoel.

Bij Timbre hoort de apart uitgegeven Concertgids.

Daarin staan alle concerten, symposia etc. op een rij.

Welkom bij het Orgelpark, het concertpodium dat het orgel op nieuwe manieren presenteert. Het is gehuisvest in een prachtig gerestaureerd en monumentaal gebouw uit 1917, gelegen bij het Vondelpark in Amsterdam, aan de Gerard Brandtstraat.

Ons concertpodium is dit najaar kleurrijker dan ooit. Soms klinken onze orgels solo, maar vaak zijn ze ook in combinatie met andere instrumenten te horen. We verbinden orgelmusiek bovendien graag met andere kunstvormen, zoals film, dans en beeldende kunst. Tussendoor verandert het Orgelpark af en toe in een werkplaats voor jong talent van Nederlandse en buitenlandse concertzalen.

Nadat het orgel en wiening vooral een dienstbare rol heeft gespeeld, vindt het in het Orgelpark als wat het in feite is. Als een zelfstandig muziekinstrument, in staat tot de prachtige muziek.

Het Orgelpark is ook wetenschappelijk actief. Zo vestigde het Orgelpark een leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Hans Ridom is per 1 mei 2010 benoemd tot hoogleraar. Doel van de leerstoel is het integreren van muziekwetenschap en 'orgelmusiekwetenschap'. In de praktijk betekent dat vooral onderzoek doen, symposia organiseren en publiceren. Maar ook zullen er 'minoren' (korte collegaveren) plaatsvinden. Verder kan men bij de hoogleraar promoveren op een 'orgelmusiekwetenschappelijk' onderwerp.

Een snelle wetenschap zal vanaf dit najaar ook bij enkele concerten in het Orgelpark merkbaar zijn: driemaal laten we een concert voorafgaan door een korte toespraak. In maximaal vijftien minuten krijgt u dan tekst en uitleg bij de muziek die u zult horen. Meer informatie vindt u in de Concertgids op bladzijde 4.

We nodigen u van harte uit. Om naar het Orgelpark te komen, maar ook om ons te steunen. Als Vriend bijvoorbeeld, voor € 33 steunt u onze missie en krijgt u onder meer Timbre thuisgestuurd. Maar misschien wilt u ook wel GastVriend worden. U bent dan een seizoen lang welkom bij alle evenementen, zonder dat u ook maar één toegangsbiljet hoeft aan te schaffen. Omdat het natuurlijk veel aardiger is om met zijn tweeën te komen, mag u bovendien maximaal een introductie(s) meenemen. Voor dit GastVriendschap betaalt u slechts € 63.

Wilt u meer weten over het Orgelpark, over het programma, over hoe u kunt reserveren voor concerten of hoe u GastVriend of Vriend kunt worden, kijk dan op www.orgelpark.nl. Wilt u direct GastVriend of Vriend worden, klikt dan op bladzijde 83. Daar staat wat u moet doen, compleet met een praktische antwoordkaart.

Wij hopen u binnenkort te mogen begroeten in het Orgelpark!

Loek Dijkman, voorzitter Stichting Orgelpark

Adrian Lelijnders, artistiek leider

Hans Ridom, redacteur Timbre's Fielder Orgelpark Research Program

Serge Duimel, facility manager

Inhoud

Agenda

Concerten, festivals, symposia...

- 4 Alles op een rij
Wat is er wanneer te doen in het Orgelpark?

Muziek in het Orgelpark

Nieuws en achtergronden bij de concerten

- 8 Richard Wagner
Tussen theater en religie
- 16 ‘Wanneer muziek het hart niet raakt...’
Interview met componist Joep Franssens
- 22 ‘Het liefst luister ik naar Miles als de avond is gevallen’
Vijf GastVrienden over de rol van muziek in hun leven
- 32 ‘Mijn muziek zit vol citaten’
Componist, organist, dirigent Hans Leenders
- 40 ‘Lekker klinkende muziek’
Jacob ter Veldhuis componeert buiten de lijntjes
- 46 ‘Ik vraag me wel eens af wat ik in de orgelwereld doe’
Gerrie Meijers speelt solo in het Orgelpark
- 52 Grondlegger van de Franse romantiek
Annelies Focquaert over Jacques-Nicolas Lemmens
- 56 De ontsluiting van het menselijke
Regisseur Fritz Lang
- 62 De macht van de groep
Muziektheater Wij Mozes in het Orgelpark
- 68 ‘Ik ben steeds weer verbaasd dat iets zo leuk kan zijn’
Bert Jansma interviewt jazztoetsenist Harmen Fraanje
- 74 Orgelpark vestigt leerstoel Orgelkunde aan de VU
Hans Fidom benoemd tot hoogleraar

Palet

Gemengde berichten van het Orgelpark

- 78 Dagboek Orgelpark
Reilen en zeilen: een fotodocumentaire
- 82 Nieuw Nederlands
Gaudeamus Muziekweek in het Orgelpark
- 84 Hoe werkt dat?
De ‘Barkermachine’

Lezersservice

Informatie voor Gasten en (Gast)Vrienden

- 86 Het Orgelpark
Een podium met een missie
- 88 Concerten, muziekweekenden, cursussen...
Hoe duur is een kaartje en waar bestel ik dat?
- 90 Vooruitblik
Het Orgelpark in het voorjaar van 2011
- 92 Colofon
Adressen, auteurs, fotografen en copyright

Wat is er te doen in het Orgelpark?

Concertladder tot en met december 2010

Zie voor meer informatie over wie wanneer welke muziek in het Orgelpark komt uitvoeren de apart uitgegeven Concertgids bij deze Timbres

Augustus

DANS
Katie Duck, Jos van der Kooy & studenten

donderdag 26 augustus, 20.15 uur
Het is inmiddels traditie in het Orgelpark: we starten het seizoen met een workshop dansimprovisatie, verzorgd door Katie Duck. Samen met organist Jos van der Kooy gaat ze aan de slag met een groep organisten en dansers. Vanavond tonen zij wat ze aan de orde hebben gesteld.

September

INTERNATIONALE GAUDEAMUS MUZIEKWEEK

De Internationale Gaudeamus Muziekweek is al 65 jaar hét internationale muziekfestival voor de allernieuwste muziek van de jongste generatie componisten. Een spannende compositiecompetitie maakt deel uit van de Muziekweek. Dit jaar heeft de jury – Helena Tulve (Estland), Roderik de Man (Nederland) en Donnacha Dennehy (Ierland) – composities uit meer dan vierhonderd inzendingen geselecteerd en genomineerd voor de Gaudeamus Prijs.

De winnaar krijgt een geldbedrag voor het schrijven van een nieuwe compositie die in de Muziekweek 2011 zijn première zal beleven. Naast de voor de prijs genomineerde composities staan er nog vele andere nieuwe werken van jonge componisten op het programma.

Verder zijn er workshops, speciale projecten, discussies over de composities en er is aandacht voor prijswinnaars van andere internationale concoursen. De Gaudeamus Muziekweek biedt zo een gevarieerd beeld van de meest actuele muziek, met aandacht voor gecomponeerde en geïmproviseerde nieuwe muziek, voor multimediakunst, eigentijds muziektheater, elektronische muziek en nog veel meer. Informatie over de Internationale Gaudeamus

Muziekweek, inclusief het volledige programma, is te vinden op www.muziekweek.nl. De Internationale Gaudeamus Muziekweek wordt georganiseerd door MCN, het Nederlandse sectorinstituut voor de muziek.

GAUDEAMUS Genomineerde composities

dinsdag 7 september, 20.15 uur
Een spannende compositiecompetitie maakt deel uit van de Gaudeamus Muziekweek. Dit jaar heeft de jury composities uit meer dan vierhonderd inzendingen geselecteerd en genomineerd voor de Gaudeamus Prijs.

GAUDEAMUS Jan Hage & Tatiana Koleva

donderdag 9 september, 12.30 uur
Jan Hage (orgel) en Tatiana Koleva (slagwerk) presenteren met dit concert hun nieuwe cd, een productie van Orgelparkrecords. Na het concert verzorgen beide musici een workshop.

MOZART
Studium Chorale

zaterdag 11 september, 20.15 uur
Veruit de bekendste compositie van Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) is zijn Requiem. Vanavond een versie met Studium Chorale onder leiding van Hans Leenders. De orkestpartij wordt door Leo van Doeselaar geheel op orgel gespeeld. Hij speelt tevens Mozarts Orgelfantasieën.

HARMONIUM
Dirk Luijmes & De Ereprijs

donderdag 16 september, 20.15 uur
Het harmonium speelt in de programmering van het Orgelpark een bijrol – maar dan wel een bijrol die niet meer weg te denken valt. Met zijn dynamische en kleurrijke klank verleidt het inmiddels een gestaag groeiend publiek. Vandaag een speciaal concert met orkest De Ereprijs en ‘harmoniumist’ Dirk Luijmes.

Marco Blaauw & Berry van Berkum

vrijdag 17 september, 13.13 uur
Het Orgelpark zet de vorig jaar ingezette serie SandwichConcerten voort. Compleet met een sandwich en een kopje koffie. Aanvang: 13.13 uur (!). Vanmiddag met de wereldberoemde trompettist Marco Blaauw en organist Berry van Berkum.

Improvisatie
vrijdag 24 september, 13.13 uur
toelichting vooraf, 12.45-13.00 uur (aanmelden gewenst)
Sinds 1951 vindt in Haarlem regelmatig het Internationale Orgelimprovisatieconcours plaats. Daarmee is ‘Haarlem’ inmiddels een ijkpunt in de internationale orgelwereld. In het Orgelpark Research Program is het concours dan ook een van de onderzoeksthema’s: researchteamlid Olga de Kort bracht de geschiedenis ervan in kaart. Afgelopen zomer vond het concours opnieuw plaats. Bij het ter perse gaan van deze gids was de winnaar nog niet bekend, maar wel staat vast dat hij (helaas schrijven vrouwen zich slechts bij hoge uitzondering in) vanmiddag in het Orgelpark concerteert.

Saartje Van Camp & Sebastiaan van Delft

vrijdag 1 oktober, 13.13 uur
In de 19de eeuw werd in de orgelbouw steeds vaker gekozen voor registers met een boventoonrijke klank. De registers die daarvoor moeten zorgen, klinken daardoor als strijkers en heten dan ook dikwijls Viola di Gamba, Violon of Cello. Vandaag combineren Sebastiaan van Delft en Saartje Van Camp deze – en natuurlijk andere orgelregisters – met een echte cello.

JAZZ
Windstreken & Guests

zaterdag 25 september, 20.15 uur
Dat is ándere jazz: jazz in het Orgelpark. De akoestiek van de zaal is niet vergelijkbaar met die van doorsnee concertzalen of de ‘black box’ van het theater. Maar precies dat gegeven inspireert jazzmusici van over de hele wereld. Vanavond een concert van Windstreken, bestaande uit Pieter de Mast, Niti Ranjan Biswas en Sebastiaan van Delft.

MUZIEKTHEATER
Edelhart: Isala

donderdag 30 september, 20.15 uur
Muziektheater van Maritgen Matter en Caroline Erkelens. Door muziek, tekst en beeld wordt het publiek meegevoerd op Isala’s stroom van herinneringen. Een groot scherm toont enorme kleurige, steeds transformerende waterkristallen, en ondersteunend beeld. Het libretto is groot mee te lezen.

MUZIEKTHEATER
‘Wij Mozes’

zaterdag 2 oktober, 20.15 uur
‘Waar staan wij?’ Dat is volgens regisseur Francien Schraal de vraag waar de voorstelling Wij Mozes op uitkomt. ‘Wij Mozes is een theateraal en muzikaal onderzoek naar de mechanismen van macht, leiderschap en de stuwende kracht van de massa. In de vorm van een wervelende “show” komen alle aspecten van de leidende en volgende mens voorbij.’ De muziek, voor orgel en slagwerk, is van de hand van Berry van Berkum. [→ blz. 62]

VOCAAL OP ZONDAG
David Wilson-Johnson & Wijnand van Klaveren

zondag 3 oktober, 14.15 uur
De klarinet en de bariton: dat waren de favoriete instrumenten voor de Britse componist Gerald Finzi. Eenzelfde voorkeur voor bijzondere klankkleuren kenmerkt het werk van Frank Martin, in Zwitserland geboren en lang werkzaam geweest in Nederland. Van beiden vandaag een groot orgelwerk en muziek voor bariton (David Wilson-Johnson), begeleid op piano (Wijnand van Klaveren).

Anne-Gaëlle Chanon

vrijdag 8 oktober, 13.13 uur
Inmiddels anderhalf jaar oud: het Frans-romantische orgel van het Orgelpark, in maart 2009 opgeleverd door orgelmaker Verschueren (Heythuysen). Regelmatig nodigt het Orgelpark Franse organisten uit de mogelijkheden van dit instrument te verkennen.

FESTIVAL
Min of Meer Minimal

zaterdag 9 oktober, 20.15 uur (vier organisten)
toelichting vooraf, 19.45-20.00 uur (aanmelden gewenst)
zondag 10 oktober, 11.30 uur
zondag 10 oktober, 15.30 uur
zondag 10 oktober, 20.15 uur (met Derwisjdans)

Net als in 2008 en 2009 presenteert het Orgelpark ook dit najaar het Min of Meer Minimal festival. Ditmaal onder meer met Nederlandse muziek van Joep Franssens, en opnieuw Canto Ostinato van Simeon ten Holt. Uitgevoerd door onder anderen het Attacca Ensemble onder leiding van Fokko Oldenhuis, de organisten Aart Bergwerff, Una Cintina, Gerben Gritter, Klaas Koelewijn, de pianisten Jeroen van Veen en Sandra van Veen. [→ blz. 16]

Zie voor meer informatie over wie wanneer welke muziek in het Orgelpark komt uitvoeren de apart uitgegeven Concertgids bij deze Timbres

SANDWICH CONCERT

Nico Blom & Olga Malkina

vrijdag 15 oktober, 13.13 uur

Het repertoire voor de combinatie van orgel en piano is beperkt, maar pianist Olga Malkina en organist Nico Blom hebben niettemin een fraaie collectie samengesteld door allerlei muziek die oorspronkelijk voor orkest bedoeld was voor ‘hun’ combinatie te transcriberen. Het duo presenteert vanmiddag vier voorbeelden.

VOCAAL OP ZONDAG Ribattuta Ensemble & Hayo Boerema

zondag 17 oktober, 14.15 uur

Chichester Cathedral heeft een muzikale traditie die minstens vier eeuwen teruggaat tot de beroemde organist-componist Thomas Weelkes. Veel componisten hebben zijn voorbeeld gevolgd en schreven composities voor diensten en festivals in de fameuze kathedraal. Drie van de interessantste en beroemdste stukken staan vanmiddag op het programma. De koormuziek van het Ribattuta Ensemble wordt afgewisseld met orgelimprovisaties door Hayo Boerema.

SANDWICH CONCERT

Ralph van Raat & Johan Luijmes

vrijdag 22 oktober, 13.13 uur

Vandaag twee bekende gezichten in het Orgelpark: de internationaal gevierde pianist Ralph van Raat treedt op met organist Johan Luijmes. Ze spelen Messiaen, Debussy en Franck.

SANDWICH CONCERT

Marjolein Koning & Peter Ouwerkerk

vrijdag 29 oktober, 13.13 uur

Veel componisten, met name uit de 20ste eeuw, hebben muziek geschreven voor orgel en hobo. Vandaag staat dit onbekende repertoire centraal in het Orgelpark.

JAZZ Trio Lochs, Balhaus, Herskedal

zaterdag 30 oktober, 20.15 uur

Een bijzondere combinatie: trompet, bastuba en piano – waarbij de piano vanavond regelmatig plaats van het Orgelpark. De website van het trio karakteriseert de muziek zo: ‘Bert Lochs’ uitbundige lyriek, Dirk Balhaus’ sprankelende kleuringen en Daniel Herskedal’s fantasierijke virtuositeit samengebracht in een uniek trio, dat u aan het werk gezien moet hebben!’

November FESTIVAL

Wagneriana met Herman Jeurissen

donderdag 4 november, 20.15 uur

vrijdag 5 november, 13.13 uur

(SandwichConcert)

vrijdag 5 november, 20.15 uur

Bij zoveel 19de eeuw in de klank van de orgels van het Orgelpark moest het er eens van komen: een festival gewijd aan de muziek van Richard Wagner. Het is samengesteld door hoornist Herman Jeurissen, die de drie concerten elk een thema gaf: achtereenvolgens Wagner in zijn tijd; Parafrase, parodie en persiflage; en Wagner, de mysticus. Met medewerking van onder andere koperensemble NEOS brass, het Capricorno hoornensemble, de organisten Jan Hage, Erwin Wiersinga en Geert Bierling, en het koperensemble van het Conservatorium van Amsterdam. [→ blz. 8]

VOCAAL OP ZONDAG Wiebke Göetjes, Kim White & Theo Visser

zondag 7 november, 14.15 uur

Sigfrid Karg-Elert was een buitenbeentje in zijn tijd, en is dat in feite vandaag nog: zijn muziek is nauwelijks onder te brengen in de bekende categorieën, met zijn verwijzingen naar Bach, naar Gershwin, naar Reger, naar het gregoriaans. Maar er is een rode draad, die wellicht met het woord ‘bevallig’ kan worden gekarakteriseerd. Wiebke Göetjes is sopraan, Kim White violist en Theo Visser organist.

FILM

Jörg Abbing

vrijdag 12 november, 13.13 uur

(SandwichConcert)

Regelmatig komt Jörg Abbing met de orgelklas van de Hochschule für Musik in Saarbrücken naar het Orgelpark. Thema is dan stevast het begeleiden van zwingende films. Deze week werkt de groep aan de film Der müde Tod van meesterregisseur Fritz Lang.

THE BUSY DRONE Studenten Rietveld Academie

woensdag 17 november, 20.15 uur

Deze week vindt in het Orgelpark een workshop plaats voor derdejaars studenten van de Gerrit Rietveld Academie, afdeling VAV (Voorheen Audio Visueel), onder leiding van Hans Müller en José Vonk. Enkele studenten uit de groep zullen composities maken voor de orgels. Vanavond presenteert de groep het resultaat.

SANDWICH CONCERT

Gerrie Meijers

vrijdag 19 november, 13.13 uur

Beide zijn toetsinstrumenten, maar daarmee houden de overeenkomsten ook wel op. Waar de piano in wezen een snaarinstrument is, is het orgel eigenlijk een blaasinstrument. Het betekent niet dat pianomuziek niet ook prachtig kan klinken op orgels. Gerrie Meijers bewijst dat vanmiddag. [→ blz. 46]

VOCAAL OP ZONDAG Studium Chorale

zondag 21 november, 14.15 uur

Een graag geziene gast in het Orgelpark: het Maastrichtse koor Studium Chorale onder leiding van Hans Leenders. Zijn compositie Intentions voor koor en orgel, die vandaag in première gaat, is in opdracht van het Orgelpark geschreven. Met organist Marcel Verheggen.

LUNDI BLEU Orgelconcert Francis Poulenc

donderdag 25 november, 20.15 uur

vrijdag 26 november, 20.15 uur

Strijkorkest Lundi Bleu presenteert vanavond drie grote werken: het bekende en hartveroverende orgelconcert van Poulenc, een nieuw werk van Florian Magnus Maier, en Symfonie II van Honegger, die in het slotkoraal van dit werk voor strijkorkest een koraal laat verschijnen, te spelen met een trompet – die volgens hem moet klinken ‘alsof er een orgelregister wordt getrokken’. Met organist Klaas Koelewijn.

SANDWICH CONCERT

Peter van Dinther & Piet van der Steen

vrijdag 26 november, 13.13 uur

‘Mijn orgel is een orkest’, zei de componist César Franck eens, en wie wel eens bij de klavieren van een orgel heeft gestaan begrijpt waarom: de registers – klankkleuren – hebben niet voor niets namen als ‘fluit’, ‘cello’ en ‘trompet’. Juist omdat die registers natuurlijk vooral als orgelregisters klinken, verschillen ze van hun ‘echte’ naamgenoten: een prima basis om beide te combineren. Was op 1 oktober de cello het solo-instrument en op 29 oktober de hobo, vandaag is dat de trompet, in een programma vol eigentijdse Nederlandse muziek.

JAZZ Harmen Fraanje & Michael Moore

zaterdag 27 november, 20.15 uur

Twee musici met een bijzonder eigen geluid ontmoeten elkaar: pianist Harmen Fraanje en saxofonist/klarinetist Michael Moore.

December

ORGEL & PANFLUIT Jos van der Kooy & Matthijs Koene

woensdag 1 december, 20.15 uur

Het orgel is in wezen niets anders dan een panfluit – of, beter gezegd, een grote collectie panfluiten – waaraan een of meer klavieren zijn gekoppeld. Vandaag een ontmoeting tussen de panfluit, de oervorm dus van het orgel, en de huidige varianten ervan in het Orgelpark.

SANDWICH CONCERT

Ben van Oosten

vrijdag 3 december, 13.13 uur

toelichting vooraf, 12.45-13.00 uur (aanmelden gewenst)

Een graag geziene gast in het Orgelpark: Ben van Oosten, kenner van zowel het Duitse als het Franse romantische orgeltype. Vandaag speelt hij eerst op het Duitse Sauer-orgel, en daarna op het Frans-georiënteerde Verschuieren-orgel. In de Inleiding bij dit concert vertelt Hans Fidom kort iets over de verschillen tussen beide ‘orgelwerelden’.

SANDWICH CONCERT

Leo van Doeselaar

vrijdag 10 december, 13.13 uur

Leo van Doeselaar nam de nieuwste cd van Orgelparkrecords op, geheel gewijd aan de orgelmuziek van César Franck. Vandaag presenteert het Orgelpark de cd.

PIANOKWINTETTEN Leden van het Koninklijk Concertgebouworkest

zaterdag 11 december, 20.15 uur

Ze zijn bekend vanwege hun orgelmuziek: César Franck en Charles-Marie Widor. Maar ze schreven veel meer prachtige composities. Leo van Doeselaar, ‘huisorganist’ van het Concertgebouw, en vier leden van het Koninklijk Concertgebouworkest stellen vanavond enkele pianokwintetten van beide meesters voor, met een hoofdrol voor de bijzondere Erard-vleugel (1896) van het Orgelpark.

MESSIAEN Willem Tanke

vrijdag 17 december, 20.15 uur

Langzamerhand komt het complete orgeloeuvre van Olivier Messiaen tot klinken in het Orgelpark. Vanavond speelt Willem Tanke de complete Nativité du Seigneur.

VOCAAL OP ZONDAG Capella Isalana

zondag 19 december, 14.15 uur

Traditie in het Orgelpark: Christmas Carols op de zondag voor kerst, in de serie Vocaal op Zondag. Vanmiddag staan de Christmas Carols van Benjamin Britten op het programma. Het wordt verzorgd door Capella Isalana (dirigent Klaas Stok), organist Erwin Wiersinga en harpist Ernestine Stoop.

Richard Wagner

Tussen theater en religie

Dat het ooit haar functie was, is overduidelijk. Maar wie de zaal van het Orgelpark betreedt, ziet al na een paar seconden in dat dit geen kerkzaal meer is. De kleuren, de inrichting, de instrumenten en duizend andere details – uit alles blijkt dat het Orgelpark een concertpodium is, om niet te zeggen een muziektheater. En toch. Juist in de muziek van de 19de eeuw, de tijd waaraan het Orgelpark met minstens drie van zijn orgels refereert, is de scheidslijn tussen theater en religie bepaald vaag. Vooral in het werk van Richard Wagner: denk alleen maar aan zijn Parsifal, de opera waarin het archetype van de verlossende Heiland een belangrijke rol speelt – zij het een heel andere dan in de Bijbel. Vandaar op 4 en 5 november een Wagnerfestival in het Orgelpark. We vroegen Wagnerkenner en hoornist Herman Jeurissen met ons mee te denken, en al snel ontstonden er programma's voor drie concerten. Timbres nodigde Jeurissen uit er dit essay bij te schrijven.

Auteur

Herman Jeurissen is solohoornist van het Residentie Orkest en docent hoorn aan het Conservatorium van Amsterdam, het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en het Fontys Conservatorium te Tilburg. Hij speelt als initiatiefnemer een hoofdrol in het Wagnerfestival dat het Orgelpark op 4 en 5 oktober in drie concerten presenteert.

Een van de weinige stukjes orgelmuziek van de hand van Richard Wagner, uit zijn opera Rienzi: niet direct van hemelbestormende schoonheid...

Theater en religie hangen van oudsher nauw samen: de antieke tragedie is ontstaan uit een zangwedstrijd ter ere van de wijngod Dionysos. Toch hebben kerkgenootschappen altijd zeer sceptisch gestaan tegenover theater. Zo stuitte Händel op veel kritiek met de uitvoeringen van zijn bijbelse oratoria in de Londense theaters, en omgekeerd wordt in opera's als Mozarts Idomeneo en Die Zauberflöte alleen gebeden tot Griekse en Egyptische goden. Pas in Goethe's Faust I (voltooid in 1806) wordt het taboe doorbroken met een parafrase op het paaslied Christ ist erstanden en een requiemmis met een Dies-irae-fragment. In 1807 schreef Etienne-Nicolas Méhul de opera Joseph et ses frères, in 1818 volgde Rossini's Mosè in Egitto. In Webers Freischütz (1821) zingt Agathe een 'leise, fromme Weise'. Dan verschijnt Giacomo Meyerbeer (1791-1864) ten tonele en is het hek van de dam. Les Huguenots (1836), geheel gebouwd op het Luther-koraal Ein fester Burg ist unser Gott, gaat over de massale slachting van Franse protestanten in de Bartholomeüsnacht in 1572; Le Prophète (1849) voert de wederdopers in Münster en hun leider Jan van Leyden ten tonele en heeft als hoogtepunt een uitgebreide domscène met magistrale orgelklanken.

De kerk als decor

Daarmee was het terrein geëffend. Niemand minder dan Richard Wagner zou nu de verbindingen en tegenstellingen tussen theater en religie verder gaan uitwerken. Al in zijn vroege, komische opera Liebesverbot (1836) zingen nonnen onder klokgelui een Salve Regina op de melodie van het zogenaamde Dresdner Amen, vier jaar eerder overigens al eens gebruikt door Mendelssohn, in diens Reformatie-Symfonie. Ook Wagners eerste grote opera Rienzi (1837-1840), geheel geschreven in de stijl van de 'grand opera' van Meyerbeer, bevat klokgebeier, gebeden en grootse a capella koren. Uit de basiliek van Sint Jan van Lateranen (de opera speelt zich af in het Rome van de 12de eeuw) klinkt aan het eind van de eerste akte zelfs orgelspel – overigens één van Wagners weinige, en eerlijk gezegd, ook weinig gelukkige bijdragen aan de orgelliteratuur. Later zet Wagner zich, in een mengeling van jaloezie en rabiaat antisemitisme, steeds meer af tegen Meyerbeer en Mendelssohn, de twee Joodse componisten die hem zo sterk hebben beïnvloed. In Oper und Drama (1850) verwerpt Wagner het gebruik van kerkscènes als

In 1939 voerde het Ballets Russe het ballet Bacchanale uit in het Metropolitan Opera House in New York. De muziek was van Richard Wagner; Salvador Dali maakte dit schilderij als toneelachtergrond.

couleur locale en maakt Meyerbeer op een sarcastische manier belachelijk door hem af te schilderen als 'de verlosser van de wereld [...], de moderne Heiland, het Lam Gods dat de zonden der wereld draagt.' Dit verwijt is absurd, zeker als men bedenkt dat het thema van dood en verlossing, het kernvraagstuk van iedere religie, als Leitmotiv door vrijwel alle Wagner-opera's waart.

Dood en verlossing

In Tannhäuser (1842-1845), bijvoorbeeld, ontvlucht de titelheld het rijk van vrouwe Venus. De paus weigert hem vergeving van zijn zonden, maar op voorspraak van de heilige Elisabeth wordt hij uiteindelijk toch verlost. Wagner schildert het kerkmilieu met het Dresdner Amen; als Tannhäuser de paus citeert, reciteert hij quasi-gregoriaans op één toon. Het eerste pelgrimskoor (Zu Dir wall' ich, mein Jesus Christ, Der du des Sünders Hoffnung bist) parafraseert zowel het evangelische koraal Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ als het katholieke bedevaartslied Sei gegrüßt, o Maria, die du der Sünder Zuflucht bist. De originele melodie is in de stijl van het Duitse koraal: halve noten en kwartnoten met hier en daar een modale wending. Het gebed van

Elisabeth wordt begeleid door een houtblazersensemble, dat hier als een levend orgel fungeert. In Lohengrin (1845-1848) redt de graalridder op magische wijze Elsa, die het slachtoffer dreigt te worden van de zwarte toverkunsten van Ortrud, de dochter van een heidense Friese koning. Ook hier vinden we tal van zelfgesmede gebeden en een paar akkoorden orgelspel als Lohengrin met zijn bruid Elsa de munsterkerk betreedt.

Luthers koraal

Na het allesverzengende liefdesdrama Tristan und Isolde (1856-1859) schrijft Wagner als contrast de komische opera Die Meistersinger (1864-1867), die zich afspeelt in het 16de-eeuwse protestantse Neurenberg. In de oorspronkelijke opzet van Die Meistersinger zou de opera openen met orgelspel, in de definitieve versie koos Wagner voor stevige gemeentezang met orgelbegeleiding. De koraaltekst Da zu dir der Heiland kam varieert het Lutherse Christ unser Herr zum Jordan kam. De strofen worden – geheel in stijl – verbonden met interludes, waarbij het orkest de rol van het orgel overneemt. In het hele werk speelt Wagner met oude vormen, zoals de sonatevorm

Veel Duitse schilders werden door Wagners opera's geïnspireerd. Dit schilderij maakte Ferdinand Leeke (1859-1923) in 1916; het toont een scene uit Lohengrin.

Op 1 november 1933 bracht de 'Reichspost' van het 'Deutsches Reich' een serie postzegels in omloop met afbeeldingen van scenes uit de opera's van Richard Wagner. Het ontwerp was van Alois Kolb.

van de ouverture laat zien, evenals het fugato in de Prügelszene en de Bar-vorm in het Preislied. De derde akte wordt geopend met een ‘Bachiaans’ koraalvoorspel: het Wachet-auf-koraal wordt vertolkt door de hoorns; houtblazers en strijkers zorgen voor de voor-, tussen- en naspelen. Wagners opus magnum is Der Ring des Nibelungen (1853-1874), een serie van vier muziekdrama's. Daarin verbindt Wagner de Siegfried-sage met de Germaanse godenwereld. In 1876 ging deze evocatie van het heidendom in het Bayreuther Festspielhaus in première.

‘Toneelwijding’

Speciaal voor deze Wagner-tempel ontstond ook het semichristelijke Bühnenweihfestspiel Parsifal (1877-1882). Tegenover de chromatische heidense klankwereld van Klingsor, Kundry en de verleidelijke bloemenmeisjes stelt Wagner in Parsifal de gedragen, diatonische muziek van de ascetische graalridders, die opvallende overeenkomsten vertoont met de katholieke kerkmuziek uit de tweede helft van de 19de eeuw. We horen ondermeer klokgelui, knapen- en mannenkoren en verwijzingen naar het gregoriaans. Het graalmotief opent met

de derde psalmtoon, gevolgd door het Dresdner Amen; het avondmaalsthema ontleende Wagner aan Liszts religieuze koorwerk Die Glocken des Strassburger Münsters; het religiethema Der Glaube lebt verwijst naar de kerkmuziek van Palestrina, het ideaal van de conservatieve katholieke 19de-eeuwse Caeciliabeweging. De kopersectie van het orkest neemt de plaats van het orgel in en roept herinneringen op aan het ‘Posaunenchor’, een gemengd koperensemble dat sinds het midden van de 19de eeuw de gemeentezang in de Duitse evangelische kerken opluistert en dat vergelijkbaar is met de brassband van het Engelse Leger des Heils.

Knieval voor Rome?

De filosoof Friedrich Nietzsche was lange tijd één van Wagners grootste bewonderaars geweest, maar ergerde zich mateloos aan Parsifal. ‘De spreidende priesterhanden, het zinnenprikkelend wierookbranden, dit suikerzoete klokgetingel, dit nonnenlonken, Ave-geklingel’ zag hij als een diepe knieval voor Rome. Maar schijn bedriegt. Wagner refereert weliswaar voortdurend aan de christelijke rituelen, maar geeft er een volkomen eigen draai aan. De graal met het echte

bloed van de Heiland is de pendant van de katholieke monstrans met het brood dat bij de eucharistieviering in het lichaam van Christus verandert. Wagner keert hier de katholieke leer van de transsubstantiatie om: tijdens het avondmaal in Parsifal verandert het lichaam en bloed van de Verlosser in voedzaam brood en verkwikkende wijn voor de riddergemeenschap. Ook de doop van Kundry, de vrouwelijke tegenhanger van Ahasverus, de eeuwig dolende jood, staat haaks op de christelijke theologie: in plaats van een nieuw leven biedt de doop door Parsifal haar een verlossende dood. ‘De antisemitische hoge heren mogen Wagner danken voor deze blonde Heiland’, sneerde de Weense criticus Max Kalbeck in 1882 over Parsifal.

Kunst als religie

In Religion und Kunst (1880) gaat Wagner uitvoerig in op zijn bedoelingen met Parsifal. ‘Waar de religie kunstmatig wordt’, schrijft hij, ‘heeft de kunst de plicht de kern van de godsdienst te redden door haar mythische symbolen [...] in een ideale voorstelling begrijpelijk te maken, zodat we inzicht krijgen in de diepere waarheid die zij verhullen.’ Wagners ideeën voor een esthetische kunstreligie zijn inmiddels geslaagd: tienduizenden seculiere bedevaartgangers pelgrimeren jaarlijks naar Bayreuth. Religion und Kunst heeft echter ook een git-

zwarte schaduwzijde: Jehova, de joodse ‘Stammgott’, zoals Wagner hem noemt, zou door het verbod op het eten van de vruchten van de boom van kennis van goed en kwaad de aanstichter zijn van het eten van vlees en daarmee de mensheid naar haar uiteindelijke ondergang leiden. In een hutspot van Christelijke, Boeddhistische en Schopenhaueriaanse ideeën pleit Wagner daarom voor een regeneratie van de mensheid op basis van dierenliefde en Jodenhaat. Nu was Wagner opportunist genoeg om zijn eigen ideeën niet altijd even serieus te nemen. Muziekfilosoof Eduard Hanslick formuleerde het in 1882 heel fijntjes zo: ‘Op een dieet van karnemelk en bonen componeer je geen Tannhäuser, zelfs geen vrome graalridder.’ De Parsifal-première in 1882 werd met instemming van Wagner zelfs geleid door de joodse dirigent Hermann Levi.

De Wagneriaanse kerk

Helaas. Velen namen Wagners abjecte geschriften na zijn dood in 1883 even serieus als zijn geniale composities. Het in Der Ring des Nibelungen verheerlijkte Germanendom gaf de propagandamachine van het Derde Rijk een semicultureel tintje; Hitler wilde zelfs een nieuwe godsdienst bouwen op Parsifal. Maar ook vele volkomen onverdachte musici, zoals zij die van de antisemitische Wagneriaan-

Ze waren niet alleen muzikaal maar ook familiair verwant: het driemanschap dat de Europese muziek van de 19de eeuw krachtig beïnvloedde. Hier geportretteerd door een anonieme karikaturist: Richard Wagner, Franz Liszt en Hans von Bülow.

Jugendstil-ansichtkaart met een afbeelding van Siegfried en de Rijn dochters, een scene uit Wagners opera Götterdämmerung.

se 'kerk' absoluut niets moesten hebben, werden geïnspireerd door Wagners semireligieuze muziek. De diepgelovig katholieke Franz Liszt kreeg overigens al in 1850 het verwijt dat hij met zijn Graner Festmesse de verlokkenende muziek van Tannhäuser in de kerk introduceerde. Opmerkelijk is in dit verband de overeenkomst van Liszts beroemde pelgrimskoor uit Tannhäuser met het thema van César Francks Premier Choral. Toonsoort, maatsoort en opbouw komen met elkaar overeen: na een diatonisch begin volgt een sequensachtige, sterk modulerende passage met eenzelfde ritmische en melodische structuur. Ook Charles-Marie Widor en Louis Vierne lieten het romantische Cavaillé-Coll-orgel klinken als het Wagner-orkest. Hetzelfde – en logischerwijs in sterkere mate – geldt voor de muziek voor de Duitse pendant van Cavaillé-Colls orgeltype, met name ontwikkeld door Cavaillé-Colls collega's Ladegast, Sauer en Walcker. Niet alleen weerspiegelen hun instrumenten in de individuele registers Wagners klankkleuresthetiek, maar ook zijn ze veel sterker gericht op het naadloos en snel veranderen van dynamiek en timbre.

Coda

Zoals eigenlijk alle muziek van de 19de eeuw op een of andere manier refereert aan Wagner, zo is dus ook de gehele romantische orgelliteratuur zonder Wagners invloed ondenkbaar. Niets ligt dus meer voor de hand dan Wagner, met zijn pseudoreligieuze theaternmuziek en zijn mystieke, hypnotiserende en betoverende klanken, juist in het Orgelpark eens centraal te stellen.

Arthur Thiele (1841-1916) verzorgde voor het tijdschrift Illustrated Sporting and Dramatic News regelmatig afbeeldingen. Op 15 mei 1875 publiceerde hij deze impressie van een scene uit Wagners Lohengrin, zoals uitgevoerd bij de Londense première van de opera.

‘Wanneer muziek het hart niet raakt, raakt ze niets’

Interview met componist Joep Franssens

Op verzoek van het Orgelpark maakte componist Joep Franssens een bewerking voor saxofoonkwartet en orgel van drie delen uit zijn koorcyclus *Harmony of the Spheres*. Net als zijn geestverwant Arvo Pärt weet hij nieuw publiek voor nieuwe muziek te winnen: zijn werk wordt in binnen- en buitenland op toonaangevende podia uitgevoerd. Met zijn CD-opname van *Harmony of the Spheres* bereikte Joep Franssens in 2004 zelfs de Klassieke Top 10. Christo Lelie bezocht de markante vertegenwoordiger van de Nieuwe Spiritualiteit om te achterhalen wat hem bezielt.

Auteur

Christo Lelie werkt als muziekjournalist voor onder meer dagblad *Trouw*. Hij is hoofdredacteur van *Piano Bulletin* en publiceerde het boek *Van Piano tot Forte*, over de geschiedenis van de piano. Christo Lelie is tevens actief als concertorganist en -pianist. De foto's bij dit interview zijn gemaakt door Deen van Meer.

Een lange rit met de metro is nodig om Joep Franssens te bezoeken. Helemaal aan de rand van Amsterdam in een slaperige buitenwijk bewoont hij een nieuwbouwwoning. ‘Het is hier ruim, stil, ik heb nauwelijks burens, de lucht is relatief schoon en Amsterdam eindigt hier aan het eind van de straat’, beantwoordt Franssens de vraag waarom hij hier en bijvoorbeeld niet in de binnenstad woont. Rust en concentratie blijken essentieel voor hem te zijn. ‘Ik ben er steeds meer achter gekomen dat de belangrijkste taak van mij als componist is: wachter zijn bij je eigen stuk. Daar ligt je prioriteit. Dingen die afleiden, zoals het tijdrovende zetwerk op de computer van partituren, besteed ik liever uit aan een kopiist.’

Nieuwe Spiritualiteit

Als vertegenwoordiger van de Nieuwe Spiritualiteit nam Joep Franssens (1955) in ons land lange tijd een geïsoleerde plaats in. ‘De componisten van deze aan het eind van de zoste eeuw opgekomen

stroming zijn pleitbezorgers van het zich uiten in begrijpelijke, tonale harmonieën en stellen communicatie met de luisteraar voorop’, legt Franssens uit. Daarvan getuigt ook het citaat waarmee Franssens de brochure over zijn werk opent: ‘Hoewel ik het hoofd en het hart, het beredeneerbare en het intuïtieve, het rationele en het irrationele als gelijkwaardige partners beschouw, ben ik van mening dat wanneer muziek het hart niet raakt, ze niets raakt.’ Gevraagd naar de achtergrond van dit credo, zegt Franssens: ‘Iemand vroeg me eens: “In jouw muziek zit altijd melancholie; hoe krijg je die er toch in?” Ik zei verbouwereerd: “Die stop ik er niet in, die zit erin omdat ik zo ben.” Dat geldt ook voor dit credo. Het is niet iets wat ik op een gegeven moment bedacht heb om te gaan doen: ik heb achteraf rationeel geformuleerd wat van het begin af mijn drijfveer bij het componeren is geweest; het is een reflectie van wat muziek voor mij betekent.’

Dat Franssens wilde gaan componeren, ontdekte hij toen hij begin twintig was. Aanvankelijk had hij andere aspiraties: concertpianist worden. ‘Op mijn zevende kreeg ik mijn eerste pianolessen en ik droomde al gauw ervan dat ik op het podium van De Harmonie in Groningen de pianoconcerten van Beethoven zou uitvoeren. Toen ik aan het Gronings conservatorium piano ging studeren, merkte ik dat ik meer tijd besteedde aan het analyseren van Bach-fuga’s dan aan mijn hoofdvak. Die pianostudie was nodig geweest om me te doen beseffen dat ik componist wilde worden.’

Na een paar jaar verliet Franssens Groningen en meldde zich bij het Koninklijk Conservatorium te Den Haag om bij Louis Andriessen compositie te gaan studeren. Dat werd geen succes. ‘Tussen mij en Andriessen was er allesbehalve een goede chemie en de relatie leerling-eindigde dan ook na twee jaar.’ Na de overstap naar het Rotterdams Conservatorium ging het bij Klaas de Vries beter. ‘Artistiek zaten wij evenmin op één lijn, maar Klaas en ik konden het verder

goed met elkaar vinden.’ In 1988 kon Franssens zijn studie dan ook afsluiten met het behalen van de Prijs voor Compositie. Het was in zekere zin begrijpelijk dat Franssens’ leraren het moeilijk met hem hadden en omgekeerd. Als coryfeeën van de ‘Haagse School’ richtten zij zich sterk op atonaliteit. Franssens: ‘Hun muzikale taal is hard en precies. Ik kreeg altijd de indruk dat het ging om muziek van componisten voor componisten,’ aldus Franssens. ‘Voor de “Haagse School” typerende kwalificaties als een “goed stuk” of “goede noten” verraden een polariserende houding, die diametraal staat tegenover de affirmatieve instelling van de Nieuwe Spiritualiteit. Ik heb er lang over gedaan om de weerstand die mijn muziek soms oproept, te doorgronden. Aanvankelijk word je toch wel meegezogen door de energieën van anderen, deels omdat je er artistiek en financieel van afhankelijk bent: je moet zorgen dat je wordt uitgevoerd. Zo heb ik wel eens met de dodekafonie geflirt in mijn Low Budget Music uit 1986. Dat bleef een eenmalig uitstapje.’

Pijlers

Joep Franssens’ naam wordt vaak in één adem genoemd met die van Arvo Pärt. Is hij beïnvloed door diens mystieke componeerstijl? ‘In eerste instantie niet’, zegt hij. ‘Aanvankelijk had ik moeite met zijn muziek, die ik te gemakkelijk vond. Later, in de jaren ’90, raakte ik door zijn werk toch gefascineerd. Vanaf dat moment kwam er zelfs een vleugje Pärt in mijn werk.’ ‘Het waren Steve Reich en György Ligeti die vanaf het begin de twee voornaamste pijlers in mijn muziek zijn geweest. Reich fascineerde me door de klankverschuivingen in zijn repetitieve muziek en zijn ritmiek, Ligeti door zijn statische, langzaam evoluerende “klankvelden”. Die twee uitersten ging ik later – Bach parafraserend – mijn “Himm-lische” (Ligeti) en “Weltliche” (Reich) kant noemen.’ Als een derde pijler noemt Franssens Palestrina en diens 16de-eeuwse geestgenoten. ‘Hun muziek is transcendentaal, universeel en gaat het ego voorbij. Dat universele kenmerkt de muziek tot en met

J.S. Bach. Bij Mozart gaat er heel veel aandacht naar het ego. Bij Beet-hoven, met zijn Napoleon-verering, wordt dat nog heviger. De 19de eeuw stelt ondubbelzinnig het ego centraal en dat is de reden waar-om ik dan volledig afhaak. Het transpersoonlijke en transcendente fascineert me. Dat hoor ik in Bachs Hohe Messe, maar evenzeer in Umma Gumma van Pink Floyd.’ Pink Floyd? Is Franssens ook beïnvloed door popmuziek? ‘Ja, in mijn tienertijd was ik helemaal weg van Genesis, Pink Floyd en Yes, waar ik overigens ook nu nog onverminderd van houd. Popmuziek komt direct bij de luisteraar binnen. Dat wil ik met mijn muziek ook. Wat mij in deze symfonische pop boeit is het hypnotiserende, ambachte-lijke en transcendente. Ik maak van hetzelfde harmonische materi-aal gebruik. Vaak zijn dat eenvoudige akkoorden; alleen zet ik die in een heel andere context neer, in een vorm waarover lang nagedacht en waaraan flink gesleuteld wordt.’

Geestverwanten

Franssens vertelt dat hij nooit omslagpunten in zijn stijl heeft gekend. ‘Mijn muziek bestaat uit verschillende elementen die univer-sele waarde hebben en terug blijven komen. Mijn vroegste werken, Echo’s (1983) en Phasing (1985), zijn nog sterk verwant aan Ligeti. Ze bevatten flink wat chromatiek en werden daarom door mijn docenten nog geaccepteerd. In Dwaallicht (1990) trekt de chromatiek weg. Dat was ook het moment van de breuk met de mannen die mij hebben opgeleid. Daarna werd mijn muziek nog steeds opener, trans-paranter, en op een bepaalde manier optimistischer. Sanctus uit 1996 is helemaal tonaal, of beter gezegd: modaal.’ ‘In het algemeen is mijn idee dat je maar één ding kunt doen: bij jezelf blijven. Met het toenemen van de grijze haren gaat dat gemakkelij-ker, want je leert relativeren. Je hebt minder angst de boot te missen. De behoefte om je te uiten in de taal die de jouwe is wordt steeds krachtiger. Tegelijk geldt dat je de dingen op jouw eigen manier en in jouw eigen tempo wilt doen, no matter what. Dat is ook de reden waarom ik componeer: omdat dat hetgene is wat het beste in mij naar boven haalt.’

Harmony of the Spheres

Joep Franssens beschouwt zijn vijfdelige cyclus Harmony of the Spheres voor koor en strijkorkest als een van zijn meest representa-tieve werken. Het is gebaseerd op teksten uit de Ethica van Spinoza. Waarom Spinoza? Franssens: ‘Wereldbeschouwing heeft mij altijd geboeid. Ik las al jong Plato en Spinoza en heb nog een blauwe maan-dag filosofie gestudeerd. Ik vond de Ethica zo’n indrukwekkend boek en het godsbeeld dat daarin wordt neergezet zo fascinerend, dat ik

wist vroeg of laat iets met die teksten van onschatbare waarde te zul-len gaan doen. Dat moment kwam in 1994, toen het Hilliard Ensemble een concours uitschreef waarvoor een werk voor vier mannenstem-men werd gevraagd. Opeens kreeg ik de geest en schreef Harmony of the Spheres als een eendelig werk. Dat gebeurde in drie weken, sneller dan ik ooit iets gemaakt heb. Over de gehele cyclus deed ik vervolgens zeven jaar...’ ‘Het besluit om het werk uit te breiden kwam tijdens het naklinken van de laatste tonen tijdens de première in de prachtige akoestiek van de Amsterdamse Posthoornkerk. Plotsklaps realiseerde ik dat het stuk zo helemaal niet af was. Het was werkelijk een Aha-Erlebnis! Zo kwamen in de loop der jaren de vier overige delen erbij.’

Over de structuur van het werk vertelt Franssens: ‘Het heeft me altijd geboeid om vanuit een bepaalde beperking een vorm op te zetten. Bij Harmony of the Spheres was dat de snelheid waarmee gemoduleerd wordt. In de delen 1 en 5 is die maximaal, want die bewegen door de gehele kwintencirkel. De tekst van deze hoekdelen beschrijft de rela-ties tussen mensen. Daarbinnen kwamen de delen 2 en 4, met een be-perkt aantal modulaties, een taartpunt uit de kwintencirkel. Deze gaan over de mens als individu. Het centrale derde deel moduleert niet. Het draait om zijn eigen as, staat stil in de tijd. Daarom plaatste ik hier de tekst die het goddelijke wil uitdrukken. Het statische van dit deel leent zich goed voor een vertaling naar orgel en saxofoonkwartet. Dat lijkt misschien een vreemde combinatie, maar in de akoestiek van het Orgelpark, die mijn muziek op het lijf geschreven lijkt te zijn, ver-wacht ik er veel van.’

David C. Large

‘Ik ben voor de muziek naar Nederland gekomen’

Hij woont inmiddels al meer dan twee decennia in Nederland, maar is nog evenzeer een gentleman, GastVriend David C. Large. Voor de serie GastVriendPortretten haalt hij herinneringen op aan een leven vol muziek.

Als ik hier zit, thuis in mijn fauteuil, denk ik aan ‘the landscapes of my youth’. Dat ik als kleine jongen met mijn vader ging varen over de River Trent in Nottinghamshire, de dagen zonovergoten. We zongen liedjes op het water. En hoe ik later, ik was achttien, vol bewondering naar mijn allereerste pianoconcert van Tsjaikovski luisterde.’ Gast-Vriend David C. Large begint zijn verhaal met kleurrijke anekdotes en vertelt geanimeerd verder over de, muzikale, hoogtepunten in zijn leven: ‘Ik werd in 1940 op schitterende wijze ingewijd in de muziek. Serieuze, voorname muziek, Tsjaikovski, gespeeld door de Russische pianist Moiseiwitsch. Ik herinner me niet waarom en met wie ik ging, ik ben inmiddels 88, het zij me vergeven als mijn geheugen me af en toe in de steek laat. Maar ik weet wel waar het was, in de Albert Hall in Nottingham. Na zeventig jaar hoor ik nog Moiseiwitsch - de man is al lang dood - zijn machtige akkoorden aanslaan.

Er brak daarna een periode aan waarin er voor muziek en intellect weinig ruimte was. Toch maakte ik juist in die tijd kennis met een mij zeer geliefd genre. Gedurende de Tweede Wereldoorlog, het was 1942, was ik gestationeerd in Amerika waar ik leerde vliegen voor de Royal Navy. Er bestond daar een organisatie voor ‘Hospitality to Servicemen’. Je kon bij een Amerikaans gezin een maaltijd nuttigen. Ik werd uitgenodigd mee te gaan naar The Metropolitan Opera in New York. Sindsdien heeft opera een speciaal plekje in mijn hart. Met Wagners Ring-cyclus op eenzame hoogte. Dat is puur transcendentale muziek. Ik kan er alleen over zeggen dat het me diep raakt.

Terug in Engeland maakte ik tot mijn spijt in de resterende oorlogsjaren weinig muzikaals mee. Ik vloog als piloot een Grumman Avenger, het was mijn taak onderzeeërs rond de Nederlandse kust op te sporen. We vonden ze op de radar, en dropten onze bommen. Ik was jong en onbezonnen en niet bang om dood te gaan. We vlogen als het donker was, ook in de nacht voor D-Day en daarna keerde ik terug naar de basis in Kent. De volgende ochtend werd ik wakker en zag dat de monding van de Theems vol schepen lag, op het punt om naar de kust van Normandië te varen. Deze militaire actie was zorgvuldig geheim gehouden.

Na de oorlog ontving ik een beurs voor de universiteit. Ik studeerde Geografie en vond mijn roeping: doceren. Ik ben een geboren leraar. Ik was 25 jaar docent van de Geografie van Noord-Amerika en Nederland aan de universiteit van Reading. Ik woonde in een ‘Hall of Residence’ en bezat een riante woning op het universiteitsterrein. Ik maakte tripjes met studenten naar Nederland; ‘field courses’. We bestudeerden de bijzondere geografie, want, vertelde ik mijn leerlingen: ‘The Netherlands are made by men, not by God.’ Ik voelde me ogenblikkelijk in Nederland thuis. In Amsterdam viel overal mooie muziek te beluisteren, voor weinig geld. Het culturele leven bloeide, en was op alle fronten zeer toegankelijk. Dat maakte dat ik in 1986 besloot naar Nederland te emigreren, ik was toen al met pensioen. Ik ben hier gekomen voor de muziek. Ik verkocht in Engeland mijn huis, liet alles achter. ‘We came with what we could carry,’ zeggen mijn partner en ik altijd.

Een van mijn hobby’s werd rondreizen in Nederland, want ik wilde het land tot in elke uithoek ontdekken. Ik heb van alle regio’s een landkaart. Het gelukkigst voelde ik mij in Zierikzee. Daar kwam ik tijdens een wandeling in een hofje terecht, omringd door monumentale huizen. Het was er kalm en vredig. Ik wilde er wonen, maar wat had ik er te doen? Ik besloot een vergelijkbare plek in Amsterdam te zoeken en vond die. Ik kocht een licht appartement aan de rand van het Vondelpark. Voor ons huis is een pleintje waar mensen elkaar op zomeravonden ontmoeten. Het is hier ‘peaceful’. We zijn nooit meer weggegaan.

Ik heb naast de muziek nog een grote liefde: ballet. Ik was vroeger zelf een gracieus ballroomdanser: ‘I was very light on my toes’. Mijn favoriete choreografe is Krisztina de Châtel. Zij creëert eindeloos dezelfde passen op dezelfde ritmes. Het lijken rituelen. Een derde dimensie in mijn leven is het orgel. Dat heeft een religieus aspect. Ik behoor tot de Oud-Katholieke kerk en hou van de zware, verheven orgelwerken van Bach, Beethoven en Messiaen. Ik maak ook orgeltochten door Noord-Holland, je wordt dan langs verschillende kerken in de provincie geleid.

Tenslotte, vond ik een plek waar al die liefde zich verenigt: het Orgelpark. Daar verworden muziek, dans en orgel tot een perfecte synergie. En dan ook nog op vijf minuten lopen van mijn huis. Kijk eens door dat raam naar buiten, wat zie je daar? Inderdaad, de toren van het Orgelpark. Wat kan ik me nog meer wensen?’

Auteur

Esther Monsanto is freelance journaliste en schreef onder meer voor tijdschrift Marie Claire. Zij werkt momenteel aan een roman waarin de componist Gioacchino Rossini een rol speelt. De foto is gemaakt door Deen van Meer.

Hij is misschien wel de trouwste bezoeker van het Orgelpark.

Gastvriend René de Koning noemt zijn liefde voor muziek
zelf ‘intens’

‘Ik ben een melancholiek mens,’ begint René de Koning. ‘Ik kijk graag achterom. In mijn leven speelt het verleden een grote rol. Ik heb er heimwee naar, en daarbij past Miles Davis als geen ander. Ik koester zijn muziek al sinds mijn jeugd. Was negen toen zijn droefgeestige jazztonen mij voor het eerst bereikten. Mijn broer had een LP met de soundtrack van Miles Davis bij een film noir uit 1957. Een klassieker, *Ascenseur pour l’échafaud* (Lift naar het schavot), met in de hoofdrol Jeanne Moreau. In het verhaal, een misdaadplot, speelt Jeanne de vrouw van een rijke wapenhandelaar. Zij heeft een minnaar, die de perfecte moord op haar man pleegt, om zo de weg vrij te maken voor hun liefde. Maar dan komt hij vast te zitten in de lift, en gaat alles alsnog mis. Zoals het vaker misgaat in de liefde. Miles’ muziek is als het ware verweven met mijn geschiedenis. Elke noot een herinnering. Ze heeft mij nooit meer losgelaten, me de rest van mijn leven begeleid. Dat is meer dan veertig jaar. Ik beschouw haar zo langzamerhand als mijn eigen soundtrack.

Het liefst luister ik naar Miles als de avond is gevallen. Het moet donker zijn. Schimmig, geheimzinnig, als de beelden in de film. Jeanne Moreau die door een nachtelijk Parijs zwerft, op zoek naar haar geliefde. De muziek heeft ook dat zware, verlatene. Ergens past dat dus bij mij. Toen ik Geologie studeerde, schreef ik overdag mijn scriptie en luisterde daarna, tot diep in de nacht, naar de eenzame trompetsolo’s. Het zijn vijftien nummers, bij verschillende scènes geschreven, die nooit vervelen. Ik begreep inmiddels wel dat die muziek bij mij hóórde, en dat zij derhalve overal mee naartoe moest. Ik deed in Noorwegen veldwerk voor mijn studie, net onder de Poolcirkel. We waren met vier studenten, in de weekenden ontmoetten we elkaar in een kampement langs de rivier. Maar doordeweeks was ik alleen en sliep ik, net als in *Nooit meer slapen* van W.F. Hermans, in een tentje vergeven van muggen. Maar alles was goed, want Miles was bij me. Hij is veel met me op reis geweest, daardoor was ik eigenlijk overal thuis. Als hij er was, was het vertrouwd. Na mijn studie zette ik de soundtrack een paar keer achter elkaar op

een cassettebandje, en draaide dit onafgebroken in de auto. Altijd als ik terugreed in de avond, van mijn werk naar huis.

Er was een tijd dat ik met mijn moeder op vakantie ging. Veel mensen waren weggefallen, mijn vader was in 1986 al overleden, zij had niemand meer. In de auto op weg naar het Lago Maggiore, de snelwegen schaars verlicht en desolaat, klonk Miles. ‘Wat leuk’, zei mijn moeder, ‘dat je dat bandje weer gevonden hebt.’ Teruggekomen bleek ze ziek, het was Parkinson en ze werd langzaam dement. Ik heb lang voor haar gezorgd. Kocht mijn ouderlijk huis, trok bij haar in. Ik had een baan als consultant, en besloot minder te gaan werken. Ik koos voor mijn moeder, en dat ging jarenlang goed. Tot ze een longembolie kreeg, verzwakte, in een rolstoel terecht kwam en het niet meer ging. Haar grote angst werd werkelijkheid, en de mijne ook. Zij naar een verpleeghuis en ik die achterbleef met een schuldgevoel. Dat nooit is weggegaan. Al zocht ik haar elke dag op. Na haar dood, op 24 mei 2008, realiseerde ik me dat mijn moeder en de muziek met elkaar verbonden zijn. Ook zij hield van melancholieke liedjes. Als zij vroeger zong, barstte ik als jongetje in tranen uit. In het verpleeghuis kwamen al die wijsjes terug, neuriede ze zomaar: ‘Zeven uren sloeg het klokje, en ik sprong mijn bedje uit, en mijn lieve moeder lachte, mij al om mijn dromen uit.’ En dan ik weer huilen. Als ik naar Miles luister, denk ik aan haar.

Ook in mijn meest geliefde orgelwerken zet tragiek de toon. De *Symphonie-Passion*, van Marcel Dupré, *Les Corps Glorieux* van Messiaen en de *Sept chorales-poèmes pour les sept dernières paroles* de Xrist, van Tournemire; alle handelen over de kruisiging van Jezus. Al is het meer het *Stabat mater dolorosa* dat mij aanspreekt. De liefde voor het orgel zit mij trouwens in de genen. Het verleden vormt hier opnieuw de bron. Mijn grootvader was van 1884 tot 1944 organist in de Urbanuskerk in Amstelveen.

Vorig jaar heb ik het Orgelpark zo’n veertig keer bezocht. Je komt er ongekend dichtbij de musici. Mensen van wereldfaam die na een concert gewoon in de foyer te vinden zijn. Zoals Thierry Escaich die fenomenaal was op het Sauer-orgel tijdens het Improvisatiefestival. Het is een voorrecht dat allemaal te mogen meemaken.

In het Orgelpark ontstaat zo altijd wel iets moois. De rust, de warmte, de gastvrijheid, alsof je thuiskomt bij familie. En soms meer dan dat. Ik ben er zelfs een keer verliefd geworden. Na een concert van Erik Vloeimans liepen we samen door de nacht naar huis.’

Auteur

Esther Monsanto is freelance journaliste en schreef onder meer voor tijdschrift Marie Claire. Zij werkt momenteel aan een roman waarin de componist Gioacchino Rossini een rol speelt. De foto is gemaakt door Deen van Meer.

René de Koning

‘Het liefst luister ik naar Miles als de avond is gevallen’

Miquette en Robert

‘Hoog in de koepel zong in de fluistergalerij het jongenskoor’

Metz-Althoff

Ze wonen naast het Orgelpark en behoren tot de eerste lichting

GastVrienden: Miquette en Robert Metz-Althoff. In onze serie

GastVriendPortretten geven ze een paar bijzondere momenten

uit hun muzikale biografie prijs.

‘Ik was vier jaar toen ik voor het eerst met mijn ouders naar de Matthäus Passion ging’, vertelt Miquette Metz-Althoff. ‘Mijn vader was voorzitter van de Nederlandse Bach Kring in Amsterdam. Destijds duurde de Matthäus nog vier uur en ik werd zoet gehouden met chocolade. Maar al was ik nog zo jong, deze uitvoering in de Ronde Lutherse Kerk aan het Singel in Amsterdam, onder leiding van dirigent Bertus van Lier, maakte diepe indruk. Van Lier was een kleine man met een enorme uitstraling. En grote namen deden belangeloos mee. Carel Willink was een schitterende Jezus, Peter Pears was als evangelist heilig voor me en de wereldberoemde Britse alt Kathleen Ferrier bezorgde mij kippenvel. Hoog in de koepel zong in de fluistergalerij het jongenskoor.

Op het moment van de kruisiging van Jezus hield Van Lier symbolisch twee minuten stilte. De kerk zat vol, maar het absolute zwijgen was intens en indringend. Dat zal ik nooit vergeten.

Ik luister nog steeds naar de Matthäus. Op cd heb ik een uitvoering van John Eliot Gardiner. Maar niets zal ooit die vier aangrijpende uren in de Lutherse Kerk kunnen overtreffen. De Matthäus die ik met mijn ouders beleefde, beschouw ik als een afgesloten hoofdstuk waar ik met weemoed op terugkijk. De dramatische koralen. Het volk dat de kruisiging eist. Jezus die zijn Vader aanroept. Als kind begrijp je het niet, maar je voelt de strijd. Ik kon me zonder het verhaal te kennen inleven. Mijn ouders hebben ervoor gezorgd dat ik van Bach en zijn oratorium ben gaan houden. Dat muziek in mijn leven kwam.

Soms kan het slechts een facet in de muziek zijn dat vibreert met iets in jou. Ik was negentien en logeerde bij mijn tante in Parijs. Zij speelde een nocturne van Chopin en ik was verrukt van één bijzondere combinatie van klanken. Mijn tante speelde de nocturne keer op keer voor mij.

Eindeloos luisteren kan ik ook naar Strijkkwartet II, de Intieme Brieven, van Leos Janáček. Het kan mij tot tranen toe ontroeren. Een stuk dat op mijn begrafenis gedraaid mag worden, net als Abendrot van Richard Strauss; het perfecte afscheidslied. Je eigen einde is een

moment waarop muziek niet mag ontbreken. Het neemt je mee. Haalt je uit jezelf en uit de dagelijkse dingen.

Helaas bespeel ik zelf geen instrument. Liefst had ik cello willen spelen of heel mooi kunnen zingen. Maar ik ben kleuterleidster geworden, al zat daar ook muziek in, ik zong vaak met de kinderen. Mijn leven is zo een aaneenschakeling van composities. En dan woon je ook nog naast het Orgelpark, waar elk concert een belevenis is. De orgels, lampen, ramen en kleuren, ze zijn allemaal even uniek.’

Echtgenoot Robert Metz is uit ander muzikaal hout gesneden. ‘Mijn hart gaat uit naar de opera, omdat daar iets te beleven valt. Mijn vader was ook fan en, net als Miquette, zat ik als kind al bij uitvoeringen. Ik ben grafisch ontwerper en op de Kunstnijverheidsschool, de voorloper van de Rietveld Academie, ontwierp ik samen met een vriend decors voor De Vliegende Hollander, een opera van Richard Wagner. Er was geen geld en we maakten alles van karton en andere goedkope materialen. We waren er van repetitie tot première bij en ik raakte elke keer weer in vervoering. De solisten die hun gevoelens uitten via het lied. Zo indringend en bekoorlijk!

Hoe meer tumult op het toneel hoe meer ik geniet. Ik zag ooit de Russische opera Chovansjtsjina over Peter de Grote, van Moessorgski, waar paarden het podium op galoppeerden en een enorm decorstuk, een kerk, volledig afbrandde. Ik hou van imponerende opera waarin zich een hele wereld openbaart.

Of misschien is het wel dit: muziek verdrijft de stilte. Ik ben het liefst altijd omringd door geluid. Alleen in de natuur verdraag ik rust. In het bos de eeuwig ruisende bomen. Het serene landschap na een flink pak sneeuw. Maar bij ons thuis is het nooit doodstil. Mijn vrouw en ik genieten met een glas wijn op de bank van de nieuwe cd van onze buurman Jaap Schröder, de bekende violist. Hij speelde met zijn IJslandse strijkkwartet Skálholt op de opening van het Orgelpark, alweer ruim drie jaar geleden.

Ik woon hier sinds 1973 en ben altijd zeer betrokken geweest bij de kerk die het Orgelpark hiervoor was. Had slapeloze nachten omdat er lang een sloopvergunning lag. Ik heb me middels een actiecomité ingespannen voor behoud, en zo kwam de kerk begin jaren tachtig op de monumentenlijst. Daarna volgden verbouwing en restauratie voor het Orgelpark, de opening was een aangrijpend moment. Het gebouw heeft uiteindelijk zijn bestemming gevonden. We zijn dankbaar.’

Auteur

Esther Monsanto is freelance journaliste en schreef onder meer voor tijdschrift *Marie Claire*. Zij werkt momenteel aan een roman waarin de componist Gioacchino Rossini een rol speelt. De foto is gemaakt door Deen van Meer.

Als enthousiast GastVriend(in) beschouwt Erica Kemper de concerten in het Orgelpark veelal als een bijzondere belevenis. In de serie GastVriendPortretten vertelt zij hoe verschillende musici er haar hart beroerden.

‘Het Orgelpark is goed voor mij,’ zegt Erica Kemper, ‘ik heb er een wereld vol muziek ontdekt. Ik heb geen muzikale achtergrond, kon nooit een componist benoemen. Maar nu is muziek echt een deel van mij geworden. Ik beschouw het leven ook als een persoonlijke ontdekkingsreis, en elk bezoek aan het Orgelpark brengt me een stukje dichterbij mezelf.

Het eerste concert dat ik er bijwoonde, was van Erik Vloeimans. Hij lijkt een rustige man, maar heeft hij eenmaal die trompet in handen, dan komt hij tot leven en verschijnen er lichtjes in zijn ogen. Ik werd door hem gevangen en betoverd. Die dag is er iets in mij geraakt. Er ging een deur open; zijn muziek maakte een scala aan gevoelens bij me los. Ik voel voor Erik Vloeimans en zijn muziek veel genegenheid. Voor dat wat hij daar doet, wie hij is op het podium. Met zijn felgekleurde pak en zilveren schoenen. Zoveel moois, alleen voor mij. Althans, zo voelt het.

Op sommige composities reageer ik juist heel fysiek. Zoals een keer bij Messiaen, met aan het orgel Willem Tanke. Wat het was, ik weet het niet, ik werd ineens emotioneel. Toen volgde een ongekend gevoel van rust en sereniteit. Van bezinning. In het Orgelpark heb ik geleerd mezelf te zijn. In mijzelf te zijn. Niet meer na te denken en één met de muziek te worden.

Ik kan ook enorm gaan stralen. Na afloop van een concert van Lavalu, kwam er een vrouw naar mij toe, die zei dat ze zo vreselijk had genoten van hoe ik in de muziek opga. Op het toppunt van vervoering, knettert het er bij mij van af.

Hetzelfde vuur herken ik bij Frans van Chossy. Hij speelt vol passie, diep over zijn piano gebogen. Ik voel de intensiteit in zijn spel, misschien omdat ik een gepassioneerd mens ben. Dat komt mede, denk ik, door mijn heftige start in het leven. Ik was één jaar toen mijn ouders scheidden. Ik bleef, samen met mijn zus, bij mijn moeder, maar we pasten in die fase van ons leven niet bij elkaar en vormden nooit echt een gezin. Toen ik achttien werd, ben ik op mezelf gaan wonen. Een keerpunt, want daarna werden de banden verbroken.

Auteur

Esther Monsanto is freelance journaliste en schreef onder meer voor tijdschrift Marie Claire. Zij werkt momenteel aan een roman waarin de componist Gioacchino Rossini een rol speelt. De foto is gemaakt door Deen van Meer.

Inmiddels ben ik 47 en twee jaar geleden ontstond er weer contact. Niet makkelijk, en wat je hebt gemist, haal je nooit meer in. Maar wie je ook bent, en wat je ook hebt meegemaakt, je ontmoet elkaar in de muziek. Dit zag ik in het Orgelpark zo vaak gebeuren, een wijze levensles. Mijn zus zingt en had een optreden, en toen ze vroeg of ik wilde komen, ben ik gegaan.

Thierry Escaich lijkt een zielsverwant. Hij improviseert en heeft geen registrant. Hij speelt en ziet wel waarheen zijn handen hem voeren. Het gaat hem om de reis, om wat er onderweg ontstaat. Niet om het eindpunt, of om het resultaat. Dat maakt zijn werk uniek. Ik ben eens met mijn zoon van Venlo naar Basel gefietst. Ik fietste om het fietsen, langs de Rijn en door Keulen met uitzicht op de torens van de Dom. Ook mij was het puur om de reis te doen. Het is net als in het leven, je ziet wel wat je tegenkomt. Maar je moet de weg wel dúrvan afleggen. Je moet jezelf dúrvan ontdekken en er voor gaan. Wat er ook gebeurt. Ik ben een alleenstaande ouder. Was 31 toen ik mijn partner verloor aan leukemie. Hij was pas 33. Na zijn dood was het lang stil in mij, maar toch moest ik verder. Ik verhuisde van Monnickendam naar Amsterdam. Met mijn zoon, van een eengezinswoning naar een klein appartement, ik wilde weer midden in het leven staan.

Omdat ik de dood van zo dichtbij had meegemaakt, ging ik vooral leven en werd ik gevoeliger voor zuiverheid en schoonheid. Dat bleef en jaren later vond ik hierin mijn hoogtepunt. Ik luisterde naar Händel in het Orgelpark, uitgevoerd door Ben van Oosten. Daarna wilde ik alles van Händel horen, en ontdekte ik zijn Wassermusik. Een glasheldere melodie die altijd in mijn hoofd zit. Ik ski graag en ga elk jaar een aantal maal op wintersport. In Oostenrijk stond ik bovenaan een gletsjer, voor me een steile afdaling. Er woei een koude wind die alle sneeuw wegblijs, wat overbleef was ijs, ik zette af. Halverwege de helling viel ik achterover. Ik was verlamd van angst, maar wist, de weg móest verder worden afgelegd. Heel even hoorde ik Händel, de muziek in mijzelf, en ik kreeg weer moed, stond op en ging.

Zo hebben in het Orgelpark musici mijn hart beroerd en daardoor weet ik één ding zeker: muziek is liefde, en liefde is muziek. Daaruit vloeien mooie dingen voort. Ik heb sinds kort een vriend en hij zingt in een koor. Maar af en toe zingt hij ook voor mij alleen.’

Erica Kemper

‘Muziek is liefde, en liefde is muziek’

Nina van Hessen-

‘Van mijn ouders leerde ik dat muziek verenigt’

Fernandes

De familiegeschiedenis van Nina van Hessen-Fernandes is rijk aan muzikaliteit, al spreekt deze GastVriend(in) er op zeer bescheiden wijze over. In de serie GastVriendPortretten herdenkt zij haar meest geliefde ogenblikken.

Nina van Hessen-Fernandes heeft een huis vol herinneringen. Ze staat bij een foto van haar en haar echtgenoot, gesignd door niemand minder dan Paul Huf. ‘Een verrassing van mijn man, gemaakt in 1991.’ Even verderop hangt een portret van een kleinzoon, onmiskenbaar van de hand van Paul Citroen. Ze wijst naar een stoel bij het raam. ‘Daarop heb ik alle vijf mijn kinderen gevoed. Het is een Gispén, maar dat doet er niet toe. Hij is nog even mooi als toen we hem aanschafte, zo’n zestig jaar geleden.’

Ze begint over de muzikale hoogtepunten in haar leven, eenvoudige, familiale en daardoor voor haar kostbare momenten. ‘In het kleine schuilt vaak grootsheid. Ik was nog een kind, en zat op oudejaarsavond met mijn ouders en zusje aan het diner. De eettafel was prachtig gedekt, met twee kandelaars waarin kaarsen brandden. Mijn vader hield een speech, vol wijze raad aan ons voor het komende jaar. Hij eindigde met de woorden: ‘Een vrouw bouwt aan haar huis’. Daarmee bedoelde hij dat je aan het leven bouwen moet. In elke fase construeer je een toekomst.’

Na afloop van het diner speelde mijn moeder viool. Zij luidde zo het nieuwe jaar in. Zij was geen beroepsvioliste, maar had wel een opleiding in Suriname genoten. Zij speelde in een orkest, onder leiding van dirigent Jan Out. Het Nationaal Muziekinstrumenten Fonds heeft haar viool nu in bruikleen. Mijn kleindochter van acht speelt ook. Als zij wat ouder is, zou ik graag zien dat zij de viool van mijn moeder krijgt.

Al mijn kinderen hebben op den duur muziek gemaakt. Een van mijn dochters zong op de bruiloft van haar zusje ‘Dodi li’, een Hebreeuws liefdeslied. Het klinkt hemels, en betekent: ‘Ik ben van jou, jij bent van mij’. Ze zong het later ook voor mijn moeder, vlak voordat zij stierf. Eén zoon is dirigent geworden. Hij is ook klarinettist, en speelde vroeger het klarinetconcert van Mozart, ik ken het uit mijn hoofd. Mijn moeder hoorde het eens en merkte op: ‘Dat wordt wat!’. Hij dirigeert inmiddels onder meer het Philips Symfonie Orkest in Eindhoven en reist als gastdirigent de wereld over. Op tournee door China werd hij gewaarschuwd dat het Chinese publiek luidruchtig was. Maar ze luisterden ademloos en stil, dat was een compliment aan hem. Na de dood

van mijn man, in 2000, dirigeerde hij in het Concertgebouw de Zesde van Mahler. Van die avond maakte hij een eerbetoon aan zijn vader.

Mijn man en ik, wij hebben het leven niet cadeau gekregen. De oorlog kan mij emotioneren. Tijdens het Festival Classique in Den Haag woonde ik ‘Anne Frank Herdacht’ bij. Een uitvoering van het stuk ‘Annelies’ van componist James Whitbourn, waarin teksten uit het dagboek van Anne Frank zijn verwerkt. Violist Daniel Hope soleerde. Het Residentie Kamerkoor zong samen met sopraan Arianna Zukerman: ‘The door was shut behind us. Leaving us alone. The days here are very quiet.’

We trouwden na de oorlog, in 1947. Je had niks. Mijn man bracht een parachute mee, daarvan naaiden we mijn trouwjurk. Daarna bouwden we aan ons leven. Ik gaf bijles aan kinderen van de hbs en het gymnasium. Zo spaarde ik wat geld. We reisden veel in ons huwelijk. Eenmaal gingen we naar Bali, ik ben opgegroeid in Indonesië. Hij zei: ‘Het is wondermooi je hier te zien, je bent anders.’ Ik stak er dagelijks een bloem in mijn haar. Dan voelde ik me rijk.

Mijn man schreef elk jaar op onze trouwdag een gedicht voor me. Een symbool voor ons leven, waarin poëzie zat. Nog steeds kan de dichtkunst me bekoren. Bij een kamerconcert van de Stichting Muziek In Huis droeg sopraan Mirsa Adami poëzie voor op muziek. Jacques Prévert, Déjeuner du matin, op Chopins Prélude nr. 4. Petrarca’s Sonetto 104 op het gelijknamige werk van Liszt.

Ik heb iets met de cirkel, die staat voor de dingen in het leven die zomaar samenkomen. Mijn man stichtte in de jaren zeventig op Goeree-Overflakkee het Paul van Hessen Fonds, met als doel culturele evenementen op het eiland te ondersteunen. Een aantal jaren geleden vond er een orgelconcours plaats. Kort daarna werd ik door mensen die mij zeer dierbaar zijn, het echtpaar Els en Johan Luijmes, uitgenodigd om naar de opening van het Orgelpark te komen. In het Orgelpark vond ik harmonie in alles wat ik zag en hoorde. Mijn man had het er mooi gevonden. En zo was de cirkel weer rond.

Ik werd dit jaar 88 en op mijn verjaardag speelde mijn kleindochter viool. Ze treedt al op in een kwartet en leert op de muziekschool hoe te buigen na afloop. Maak maar fijn muziek, zeg ik altijd tegen haar, als het niet goed gaat, geeft het niet. Mijn kleinzoon van vier zong met zijn zusje van twee Happy Birthday voor me. Klein als ze waren, groots in hun gebaar.’

Auteur

Esther Monsanto is freelance journaliste en schreef onder meer voor tijdschrift Marie Claire. Zij werkt momenteel aan een roman waarin de componist Gioacchino Rossini een rol speelt. De foto is gemaakt door Deen van Meer.

Componist Hans Leenders

‘Mijn muziek zit
vol citaten.
Daar geneer ik
me niet voor.’

In de Orgelparkserie Vocaal op Zondag zijn Hans Leenders en ‘zijn’ koor Studium Chorale graag geziene gasten. Dit najaar komen beiden zelfs tweemaal langs: op 11 september en op 21 november. Zingt het koor in september Mozarts Requiem, minstens zo bijzonder is het concert in november. Dan namelijk staat muziek van Leenders zelf op de lessenaars: Intentions, op gedichten van Maurice Maeterlinck. Timbres-verslaggever Jacqueline Oskamp vroeg Hans Leenders naar zijn werk als componist. Joyce Vanderfeesten maakte de foto’s.

Auteur

Jacqueline Oskamp is muziekjournalist. Ze is bekend van De Groene Amsterdammer en van Vrij Nederland. In 2003 publiceerde zij Radicaal gewoon, een boek waarin ze enkele van de belangrijkste Nederlandse componisten van vandaag portretteert, en waarin ze aantoont dat er niet alleen zoiets als ‘Nederlandse muziek’ bestaat maar dat die bovendien heel herkenbaar is.

‘In de hectiek van mijn bestaan is componeren voor mij een moment van bezinning. Ik ben al 25 jaar als organist verbonden aan de Basiliek van Onze Lieve Vrouw in Maastricht. Mijn voorganger, Jean Wolfs, was hier veertig jaar cantor-organist en hij organiseerde er veel omheen. Een groot deel van die activiteiten heb ik van hem overgenomen. Ik dirigeer vier koren, waaronder het professionele koor Studium Chorale, ik ben orgeldocent aan het conservatorium, geef concerten en organiseer jaarlijks een orgelfestival. Onlangs hebben Marcel Verheggen, organist van de Sint Servaas, en ikzelf een dvd gemaakt met alle historische orgels van Maastricht en zo komt van het een het ander. Een maalstroom van activiteiten. Vaak word ik geëleefd door mijn agenda.

In 2002 kwam de vraag of ik voor het 200-jarig jubileum van het Basilicakoor een speciaal stuk wilde schrijven. Dat past in de cantor-traditie. Toen begon het te kriebelen. Ik dacht: ‘Als ik het niet doe, gaat deze boot aan mij voorbij’. Ik besloot ‘ja’ te zeggen en heb de compositie *Missa Canonica* genoemd, omdat ik altijd zo geraakt werd door de eenvoud en de sereniteit van de canontechniek bij César

Franck. Dat idee heb ik overgenomen. Ik heb de traditionele mistekst genomen en een mis gecomponeerd die lekker klinkt en goed uit te voeren is met amateurs. Het concert heb ik grondig voorbereid; links en rechts heb ik wat extra zangers uitgenodigd zodat het koor mooi op sterkte was. Mijn eersteling werd met veel aplomb gepresenteerd. En de reacties waren verblijdend: ‘Een voorbeeld van nieuwe kerkmuziek die toch goed door amateurzangers uit te voeren is’. Orgel en koor beheers ik tot in de finesses, dus ik weet precies wat wel en niet klinkt, en wat de zangers aankunnen.

De vraag in welke stijl je gaat componeren is interessant, want die kun je vantevoren haast niet vastleggen. Dat heeft me ook vaak geblokkeerd: wat kun je nog toevoegen aan de muziekliteratuur? Welke nieuwe paden kun je gaan? Wat is zo belangrijk aan jouw muziek dat ze gepubliceerd moet worden? Als je je dat maar lang genoeg afvraagt, krijg je geen noot meer op papier. Maar toen ik een concrete uitnodiging kreeg, werd het voor mij opeens veel eenvoudiger. Ik ben meteen aan de slag gegaan: materiaal verzamelen, schetsen maken, het stuk langzaam laten groeien. Ik heb gewoon

de muziek geschreven die spontaan bij mij opkwam, bij mij past. In de koorwereld bestaan partituren die extreem moeilijk zijn: *Cinq Rechants* van Olivier Messiaen, *Épithalame* van André Jolivet, de *Hölderlin Fantasien* van György Ligeti - ook met met een professioneel koor moet je vol aan de bak om dat goed te krijgen. Maar er bestaat ook een grote koormuziek-scene in Scandinavië, die een beetje is overgewaaid naar Amerika: muziek die makkelijk naar binnen gaat, die met milde dissonanten werkt en weliswaar een moderne koloriet kent maar gedacht is vanuit de zanger die mooie lijnen wil maken. Geen ingewikkeld contrapunt en een overzichtelijke ritmiek. Daarnaast heb ik de wereld van de kerkmuziek in mijn hoofd zitten: Albert de Klerk, Hendrik Andriessen en Jan Strategier. Bovendien heb ik veel koormuziek gedirigeerd, ik heb veel partituren gezien en premières gedaan.

Dat resoneert allemaal mee bij het componeren. Als ik iets opschrijf denk ik al snel: ‘O ja, dat komt daar vandaan’. Daar geneer ik me niet voor. Mijn muziek zit vol citaten. Dingen die ik zó mooi vind, dat ik ze onbewust meepak. Ooit heb ik muziek geschreven, de O-antifonen, voor een groot samenwerkingsproject met de Basilicakoren van

Maastricht waarvoor ik een passage uit het *Requiem* van Maurice Duruflé genomen heb dat mij elke keer weer diep raakt. Daar wilde ik persé iets mee doen. Die paar maten ga ik dan ontleden, transponeren, omvormen, anders leggen en zo gebruik je dat kleine moment om op gang te komen.

In mijn muziek zitten veel Aha-momenten en toch is het wel mijn muziek. Waaraan herken je mijn stijl? De melodie is heel bepalend. Het is muziek die een soort souplesse heeft vanuit de melodie - als gregorianist ontkom je daar haast niet aan! Ik voel me sterk in de Franse traditie staan: Duruflé, Tournemire, Langlais. Sterk op kleur gericht. Met verwijde modaliteit als harmonisch basisprincipe. Zo klinkt er altijd iets gregoriaans mee als ik hier in de kerk zit te improviseren. Dat betekent een vloeiende 7/8ste maat in plaats van een vierkwartsmaat. Misschien is het raar om over jezelf te zeggen, maar ik kan geen muziek schrijven die niet bij mij past. Mijn zangers worden blij van mijn muziek, omdat ze lichtvoetig is. Diepzinnige muziek schrijven is niet mijn ambitie. Mijn stemming is over het algemeen opgewekt. Ik moet niet vanuit liefdesverdriet gaan componeren - hoewel je nooit weet of dat niet juist de volgende stap is.

De stukken die ik tot nu toe geschreven heb, worden regelmatig uitgevoerd. Mijn collega-dirigenten laat ik weten dat ik graag componeer. Ik ben de schaamte voorbij. Ik ken zoveel goede componisten die thuis zitten te wachten tot hun opera wordt uitgevoerd. Zo kwam er op zeker moment een mooi verzoek van de koorschool in Haarlem om een nieuwe mis voor de kinderen te schrijven. Dat werd de *Bavo-mis*, die inmiddels alweer door een paar andere koren is uitgevoerd. Pas geleden werd in Katwijk, nota bene een streng gereformeerde gemeente, mijn mis gezongen door een kinderkoor samen met een nieuw gemengd koor uit Middelburg, en een uitstekende dirigente en organist. Ik zat daar rustig te luisteren: ‘Werkt het of werkt het niet? Komt de gedachte die ik toen had tot zijn recht?’ Ja, ik vond van wel. Dat wat ik wilde communiceren kwam goed over. Dat was geruststellend. Ik had niet het gevoel dat ik het anders had moeten doen.

Als muziek te moeilijk is, dan hoor je bij de uitvoering vaak de *struggle*: dat het net niet zuiver is, dat het ongelijk is omdat iedereen moet zwoegen om die noten goed onder elkaar te krijgen. Maar op het moment dat muziek goed te zingen is, overstijgen amateurs het niveau van dat noten studeren. Dan gaat de muziek open. Er moet voor de uitvoerder ruimte zijn om er iets van zichzelf in te leggen. Als het te moeilijk is, is de zanger niet meer vrij. Bij Boulez en Messiaen zijn alle details vastgelegd, om er zeker van te zijn dat de uitvoering op en top is. Dat vraagt een enorm *commitment* van de musicus en

zelfs dan zal hij nog iets eigens willen toevoegen. Op het niveau van de amateurmuziek mis je de boot volledig als je zo componeert, want de mensen willen gewoon mooi zingen met hun middelen. Het stuk dat ik nu voor het Orgelpark heb geschreven, mocht moeilijker zijn want het wordt door Studium Chorale gezongen. Het is een groot stuk van vijftien minuten geworden. Omdat het buiten de liturgische setting staat, moest ik zelf een tekst gaan zoeken. Ik heb veel muziek van Daan Manneke gedaan en hij gebruikt vaak teksten van de symbolisten. Dat is ook mijn wereld. Ik heb een tekst nodig die mij beelden geeft. Zo kwam ik bij Maurice Maeterlinck uit: het gedicht *Intentions*. Het gaat over *fleurs étranges* en *vagues* – dát zijn mijn woorden. Haast impressionistisch. Het is een stuk met veel tonen en kleuren. Wat ik hoop is dat je daar straks als een klein kind ademloos naar dat sprookje zit te luisteren. Ik wil graag betoveren.

Componeren is geweldig leuk om te doen. Het houdt me scherp. Het verrijkt mezelf. Het geeft de noodzakelijke bezinning. Vaak ben ik weken vantevoren in mijn hoofd ermee bezig zonder dat het vorm krijgt. Alsof je energie verzamelt om te beginnen. Maar als ik dan ga zitten aan mijn tafeltje met uitzicht op de tuin, komt er uit die samengebalde energie opeens iets te voorschijn.’

‘Lekker klinkende muziek’

Jacob ter Veldhuis componeert buiten de lijntjes

Van 7 tot en met 12 september vindt dit najaar de Gaudeamus Muziekweek plaats. Een week in het teken van eigentijdse muziek, ook nu weer compleet met een compositieconcours; componisten konden zich tot 31 januari inschrijven voor de inmiddels internationaal toonaangevende wedstrijd.

Op 7 september wordt de week in het Orgelpark geopend met een concert waarin niet alleen concoursstukken op het programma staan, maar ook muziek van de componisten Wolfgang Rihm, William Bolcom, Hans Koolmees, Sofia Gubaidulina en Jacob ter Veldhuis. Vooral die laatste verrast: JacobTV, zoals de componist zich bij voorkeur noemt, is immers in dit rijtje de hippe uitzondering. Alexander Hangoor, student muziekwetenschap en hartstochtelijk fan van Jacob TV, zei Timbres dat integendeel best te begrijpen. Wat hem het verzoek opleverde zijn held te portretteren.

Auteur

Alexander Hangoor studeert muziekwetenschap aan de Universiteit Utrecht en de Universiteit van Amsterdam. Hij heeft een grote passie voor hedendaagse muziek. Als muzikant en luisteraar probeert hij zich zo veelzijdig mogelijk op te stellen.

JacobTV heeft zijn eigen Youtube-kanaal. Dit zijn stills uit zijn werk Body of your Dreams, met pianist en bodybuilder Andrew Russo.

JacobTV voelt zich verwant met beeldend kunstenaar Jeff Koons. Onder meer in Bilbao realiseerde Koons zijn Flower Puppy.

Lekker klinkende muziek. Zo omschrijft Jacob ter Veldhuis, beter bekend als JacobTV, zijn werk. Hij is inmiddels één van de bekendste en meest uitgevoerde componisten die ons land kent en geniet grote bekendheid in Amerika. JacobTV is 58 jaar geleden geboren in Westerlee, Groningen en begon zijn muzikale carrière als rockmuzikant in verscheidene bands. In 1971 begon hij een studie fluit, hoorn en Algemene Muzikale Vorming aan het Gronings Conservatorium, maar al snel stapte hij over naar elektronische muziek en compositie. Naar eigen zeggen omdat hij zich realiseerde dat het musiceren niets voor hem was, hij was meer iemand die de muziek bedacht. In 1980 werd hij onderscheiden met de Prijs voor Compositie, uitgereikt door het Gronings Conservatorium. Sindsdien is hij zich volledig op het componeren gaan richten. De welluidende composities die vervolgens uitkwamen zijn kenmerkend voor JacobTV. Hij heeft niet veel op met het intellectualisme dat volgens hem teveel de hedendaagse gecomponeerde muziek omringt. Bij het componeren hecht hij dan ook meer waarde aan intuïtie dan aan analyse.

Twee pijlers

Grofweg zijn twee pijlers te onderscheiden in het componeren van JacobTV. Welluidende klanken aan de ene kant en de schaduwkant van het leven aan de andere kant. De eerste pijler komt het beste naar voren in zijn orkest en kamermuziek. Daartoe behoren onder andere stukken als Postnuclear Winterscenario (1991), Suites of Lux (2004) en zijn vier strijkkwartetten. Het omvat een variëteit van instrumentaties. Stukken voor piano, gitaar, accordeon, cello, viool, orgel, koor en percussie: het

is maar een kleine greep uit hetgeen zijn oeuvre te bieden heeft. Hij maakt daarbij veel gebruik van verschillende ‘oude’ en ‘nieuwe’ compositiemethoden en -stijlen en combineert deze ook graag tot iets nieuws. De verwantschap met beeldend kunstenaar Jeff Koons, die JacobTV expliciet als inspiratiebron noemt, is duidelijk: net als Koons zoekt hij graag de grens tussen kunst en kitsch op.

De tweede pijler, de schaduwkant van het leven, komt het beste tot uiting in zijn zogenaamde ‘Boomboxmuziek’, composities voor één of meerdere instrumenten en een soundtrack, afgespeeld op een boombox oftewel een gettoblaster. Het bekendste boomboxstuk is Grab it! (1999) voor saxofoon en boombox. Hierin zijn een aantal Amerikaanse gevangenen te horen die een levenslange gevangenisstraf uitzitten. Uit de boombox schallen teksten als ‘I Personally don’t give a fat rat ass what you do when you leave here today; you lose everything. He went out the backdoor, wrapped up in a green sheet with a tag on his toe, tied one end around the pipe and he hung himself; you lose everything.’ Het geeft een beeld van de hopeloze situatie waarin de gevangenen zich bevinden. Toch is het geen droevig stuk. De onderliggende gedachte is om van het leven te genieten, het is het waard: Grab it! De populariteit bleek al snel uit de verschillende uitvoeringen – en de opnames daarvan – die tot stand kwamen. Daarin was de saxofoonpartij vaak vervangen, door elektrische gitaar bijvoorbeeld, door percussie, een elektrische viool of zelfs door een bigband. De link met de populaire muziekcultuur is ook in deze groep werken duidelijk aanwezig. JacobTV noemt zich in dat verband een ‘avant-pop’ componist.

Fragmenten uit diverse werken van JacobTV, te vinden op zijn Youtube-kanaal. ‘Grab-It’ behoort tot zijn populairste composities.

Shining City

De boomboxwerken omvatten een breed scala van invloeden. In The Shining City (2002), op 7 september in het Orgelpark uit te voeren door een organist, vijf percussionisten en boombox zijn teksten naar aanleiding van een toespraak van Ronald Reagan te horen. Hierin noemt Reagan Amerika ‘A Shining City upon a hill’. The Body of Your Dreams (2002) combineert piano met samples uit de welbekende reclamefilmpjes voor fitnessapparaten. JacobTV’s muziek is dikwijls veel meer dan alleen maar ‘luistermuziek’. Vandaar dat de componist liever opnames op dvd en zijn eigen Youtubekanaal publiceert dan op cd. De dvd Shining City is daarvan een voorbeeld. The Body of Your Dreams krijgt een extra dimensie wanneer beelden te zien zijn van de pianist Andrew Russo, tevens een beroemd bodybuilder, in zijn sportkleden achter de piano, afgewisseld met beelden van hem in de sportschool. De video’s op de dvd zijn gemaakt door kunstenaars Jan Willem Looze, Michiel Zegers en Danielle Kwaaitaal.

JacobTV

Het pseudoniem JacobTV, sinds 2007 in gebruik, is dus niet alleen een makkelijke afkorting van Ter Veldhuis: de componist haalt zijn inspiratie veelal uit de Amerikaanse media, en dan vooral uit TV-shows. Het gaat hem daarbij niet om de massa maar om de individuele mens. ‘Daar voel ik me bij betrokken. Mijn werk is meer een soort sociale observatie. Nee, meer dan dat. Het is ook een commentaar op de werkelijkheid.’ Dat statement past niet alleen bij de boomboxmuziek. Ook JacobTV’s orkest- en kamermuziek refereert vaak aan een achterliggende ge-

dachte. De titels spreken voor zichzelf. Zo is Postnuclear Winterscenario (1991) geschreven naar aanleiding van de Golfoorlog. De muziek schetst het droevige beeld van wat de uitkomst van deze oorlog had kunnen zijn. Maar ook humor speelt een belangrijke rol. Bijvoorbeeld in Fanfare voor een Middeleeuwse Trein (1995) voor orgel en Nivea Hair Care Styling Mousse (1999) geschreven voor pianotrio.

‘Muzikaal terrorisme’

Steeds vaker zijn er multimediale projecten van JacobTV te bewonderen die de diverse aspecten uit zijn oeuvre combineren. Zijn eerste multimediale project is een ‘video-oratorium’, genaamd *Paradiso*. Daarin probeert hij de wereld van het paradijs volgens Dante te betreden. De compositie ging in 2000 in première. Sindsdien heeft hij meerdere multimediale projecten gemaakt. Zijn laatste project, *Cities Change The Songs of Birds*, dat in 2009 in première ging, heeft zelfs voor opschudding gezorgd. Op het Internationale Harpcongres is JacobTV zelfs beschuldigd van ‘muzikaal terrorisme’: het heeft maandenlang voor gespreksstof gezorgd op het forum van de Internationale Harpvereniging. Het laat zien dat JacobTV niet bang is om ‘traditionele’ instrumenten in een ander daglicht te zetten en de luisteraar wakker te doen schudden.

Verschillende malen is zijn naam al verbonden geweest met festivals in Nederland en Amerika waar zijn muziek centraal stond. Met zijn diversiteit, progressiviteit en anti-intellectuele muzikale houding is JacobTV hard op weg naar een nog grotere bekendheid.

In JacobTV’s
‘Boomboxmuziek’ is de
link met de populaire
muziekcultuur duide-
lijk aanwezig. JacobTV
noemt zich in dat
verband een ‘avant-
pop’ componist

Gerrie Meijers

gepassioneerde duizendpoot

Over volle agenda's, de eenzame organist
en het uitschakelen van je ego

Ze treedt regelmatig in het Orgelpark op: organist Gerrie Meijers. Het typeert haar dat ze daarbij tot nu toe steeds deel van een groter geheel was. Bijvoorbeeld als de muzikale partner van Krisztina de Chatel, toen die in 2007 haar speciaal voor het Orgelpark gemaakte choreografie Pulse+ presenteerde. Komend najaar treedt Gerrie Meijers voor het eerst solo op in het Orgelpark: op 19 november verzorgt ze een SandwichConcert waarin ze pianopartituren op de verschillende orgellessenaars zet. Al met al hoog tijd om deze opmerkelijke organist eens te interviewen. Timbres-verslaggever Didi de Pooter zocht haar op.

Didi de Pooter is in 2008 aan de Universiteit Utrecht afgestudeerd als musicoloog. Ze is actief als muziekjournalist.

Als kind werd Gerrie Meijers tegen wil en dank de orgelwereld in gesleept. Eigenlijk wilde ze piano spelen, maar aangezien het huiskamerorgeltje van haar moeder het enige instrument in huis was moest ze zich daarmee tevreden stellen. ‘Die piano is er later alsnog gekomen. Ik heb hem zelf bij elkaar gespaard, want ik moest en zou op pianoles,’ vertelt Gerrie. ‘Ik was een heftig kind, maar ik vond alles interessant. Dat vind ik eigenlijk nog steeds, dus ik ben geen bal opgeschoten. Ik ga alle kanten uit en na honderd omwegen kom ik misschien wel bij mijn doel terecht.’

Duizend dingen tegelijk

De energieke spring in ’t veld voldoet beslist niet aan het stereotype van de introverte organist. Als ze speelt is ze op en top geconcentreerd, maar als er gepraat mag worden zit ze geen seconde stil, praat ze honderduit – ook met haar handen – en lacht ze volop. ‘Ik ben niet iemand om een jaar lang op één programma te studeren. Ik kan het niet! Daar is een soort concentratie voor nodig die alleen topsolisten hebben. Ik gedij het beste als ik duizend dingen tegelijk doe.’ En dus zitten Gerrie’s weken propvol. Zo vol zelfs dat ze het organiseren van haar tijd soms het allerlastigste deel van haar werk vindt. ‘Naast mijn vaste aanstellingen in de Remonstrantse kerk in Haarlem

en bij koren als het Bachkoor Holland en KCOV-Excelsior heb ik heel veel losse klussen. Ik leef van het spelen. Dat heb ik altijd gedaan, maar dat betekent wel dat je heel veel moet spelen. Ik doe veel projecten met zangers en heb daarnaast ook nog eens mijn soloconcerten.’

Poëzie

Gerrie heeft niet veel tijd voor gepruts en geknutsel in haar eentje achter het orgel. Ze legt uit dat het onderhouden van een intensieve begeleidingspraktijk voor organisten uitzonderlijk is: ‘Organisten zijn eigenlijk geen teamspelers en als je musiceert met anderen moet je kunnen geven en nemen.’ Gerrie is een gezelschapsdier, dat is zo klaar als een klontje, maar waarom houdt ze zo van de rol als begeleider? Het antwoord is verrassend nuchter. ‘Tijdens mijn studietijd verdiende ik bij als begeleider. Het is dus eigenlijk puur vanuit praktische overwegingen begonnen. Toch beviel het begeleiden me heel goed. Ik vind piano spelen bij een koor en werken met zangers nog steeds het allerleukste. Ik heb me altijd heel prettig gevoeld in die positie. Maar mijn voorliefde voor zangers speelt ook een rol. Ze zijn lekker gek en altijd in de weer met het instrument in hun lichaam. Bovendien brengt vocale muziek een extra dimensie met zich mee: poëzie.’

Ego uitschakelen

Van musiceren met anderen leer je meer dan van alleen spelen, vindt Gerrie. ‘Als je samen speelt heb je een dialoog, én je hebt vier oren en ogen. Het verrijkt ontzettend, omdat je anders gaat kijken. Een absolute waarheid bestaat niet en iemand anders kan een heel andere interpretatie aan een stuk geven. Muziek is altijd in beweging, terwijl het toch vaste noten zijn.’ Bovendien leer je je ego uit te schakelen. ‘Je moet samen komen tot wat het beste is voor het stuk. Dat is boeiend, maar soms ook moeilijk. Als een zanger zegt “Ger, dat tempo moet omhoog, want ik stik,” vind ik dat soms jammer, maar dan moet ik mee. Dat is teamspelen. Alleen als je solo speelt kun je de gekste dingen doen.’

‘Nou nou, dat was wel heel gepassioneerd’

Helemaal los gaan in solospel klinkt bevrijdend, maar het heeft ook nadelen. ‘Als je alleen speelt wordt je niet gecorrigeerd. Soms ga je zo op in de muziek en het gevoel van het moment dat je het doel voorbij schiet. Soms zegt het publiek na een optreden: “Nou nou, dat was wel heel gepassioneerd.” Dan heb ik mezelf weer eens niet in kunnen houden. Je zou denken dat je je eigen valkuilen wel kent na zoveel jaar. Dat is niet zo. Je leert er op te letten, maar je blijft altijd wie je bent.’

In het solospel is een goed klankbord heel belangrijk voor Gerrie. ‘Het is goed om naar de mening van anderen te luisteren en niet in je eigen koker te blijven zitten. Ik heb daar wel een handje van hoor. Ik denk altijd dat ik gelijk heb. Maar dat is niet waar!’ Ze lacht even om zichzelf. ‘Mijn man, Hans, is de enige van wie ik kritiek kan ontvangen zonder geïrriteerd te worden. Ik weet dat hij eigenlijk altijd gelijk heeft.’

Hans van Nieuwkoop

Gerrie is getrouwd met organist Hans van Nieuwkoop. Twaalf en een half jaar geleden, toen hij onderweg was naar de internationale top, kreeg Hans een herseninfarct. Hij is nu halfzijdig verlamd en speelt niet meer. ‘Ik voel me wel eens schuldig dat ik datgene dat hij beter kon dan wie ook nog steeds doe,’ bekent Gerrie. ‘In het begin heb ik orgelmuziek heel erg van hem weggehouden. Ik draaide toen Mozart voor hem, strikkwartetten, iets veilig. Maar hij ging toch zelf weer om orgelmuziek vragen. Ik dacht toen: dat moet als een zwaard door hem heen gaan, maar dat was niet zo. Muziek was en is gewoon de levensadem waarop hij gaat. Als ik thuis kom staat het hele huis te vibreren van de nieuwe boxen die hij heeft.’ Ook al speelt Hans niet meer, Gerrie vertelt dat hij nog steeds doordrenkt is met muziek. ‘Hij kan met zijn linkerhand de mooiste versieringen voordoen en als ik

‘Ik vraag me wel eens af wat ik in de orgelwereld doe. Maar ja, het is me overkomen. En daar ben ik heel blij om’

tijdens het studeren fouten maak, weet hij precies waar ze zitten. Dat vind ik wonderbaarlijk!’

Wat doe ik hier?

Hoewel Gerrie zich volgens eigen zeggen dus wel eens laat gaan als ze solo speelt, is het voor haar erg belangrijk om soloprojecten te ontwikkelen en elke vrije minuut te vullen met studie. ‘Als je alleen maar met en voor anderen speelt, dan kom je droog te staan. Je moet hoe dan ook je artistieke bron blijven prikkelen. In de Remonstrantse Kerk krijg ik de vrijheid om klassieke muziek in alle soorten en maten met toevoeging van andere kunstdisciplines in te zetten bij een dienst. Dat is een geweldige manier om het onzegbare en ongrijpbare creatief vorm te geven. Alles is mogelijk in deze kerk. Dat is ook het geval in het Orgelpark. Daar zijn ze creatief bezig met de programmering, een artistiek proces om nieuwe wegen te vinden. Voor mijn concert in november had ik het idee om pianopartituren zonder er een noot aan te veranderen op de lessenaar van het orgel te zetten. Zo vind ik wellicht een nieuwe weg of nieuwe klank voor bestaande partituren.’

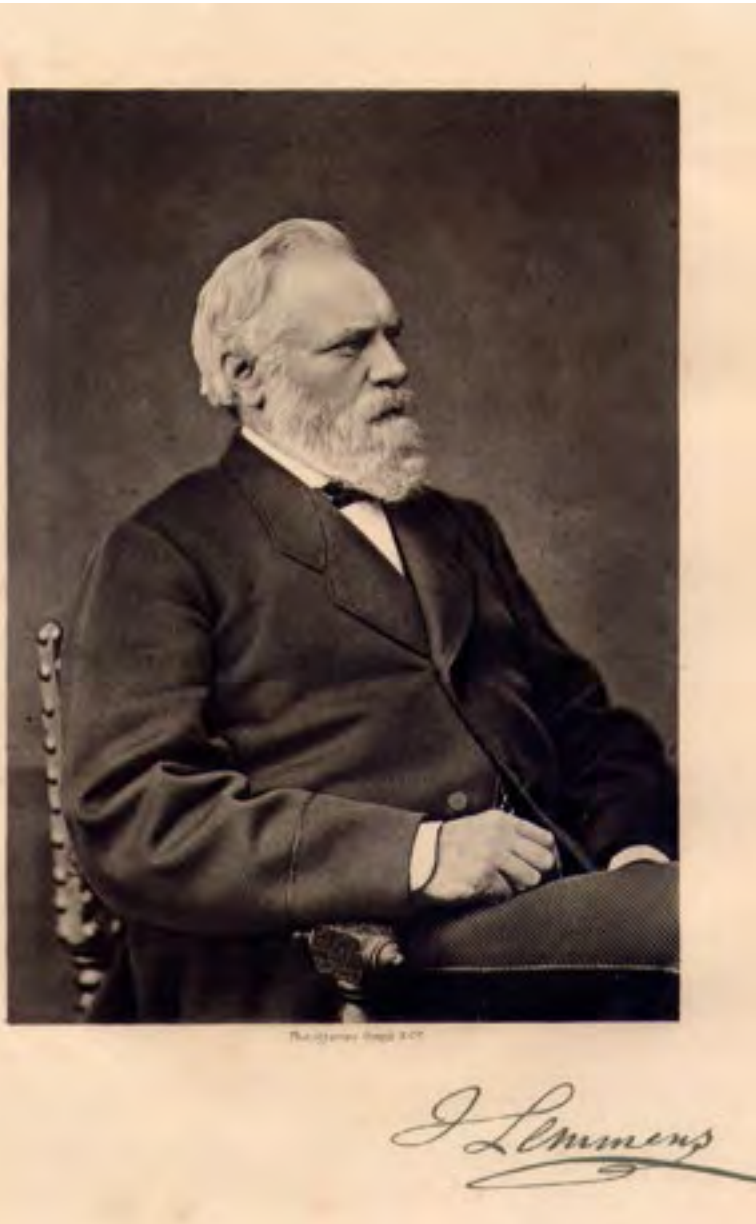
Gerrie wil haar concert in het Orgelpark dus niet aangrijpen om orgelklassiekers uit te voeren? Aangezien ze in de Remonstrantse Kerk niet zo’n groot orgel heeft is dat toch wel wat opmerkelijk. Maar nee, gigantische orgels als het Müller-orgel in de Haarlemse Bavo bespelen is niet haar ambitie. ‘Natuurlijk, het is geweldig om als een architect een monumentaal concertprogramma op te richten in een monumentale kerk en op een monumentaal orgel, al dat grootse doet me wel wat!’ Ze is dus dolgelukkig als ze er mag spelen, maar in de regel zit Gerrie toch liever niet hoog boven de mensen, maar er tussenin. Ze denkt er even over na en zegt dan: ‘Ik vraag me wel eens af wat ik in de orgelwereld doe. Maar ja, het is me overkomen. En daar ben ik heel blij om.’

‘Maar nauw was de bui verdwenen / Of wij hielden weer van hem...’

Grondlegger van de Franse romantiek: Jacques-Nicolas Lemmens

Een van de manieren waarop de ingebruikneming van het Verschuieren-orgel in het Orgelpark in maart 2009 – dus nu alweer ruim een jaar geleden – doorklinkt in Timbres, is de reeks artikelen over de componisten die bij de Franse romantiek horen. In vorige nummers is achtereenvolgens aandacht besteed aan César Franck, Louis Vierne en Charles Tournemire, en ook Olivier Messiaen is uitvoerig aan bod geweest. Op de achtergrond van al deze grote namen speelt de Belg Jacques-Nicolas Lemmens een rol. Timbres vroeg Lemmens-expert Annelies Focquaert uit te leggen wie hij was.

*Al die willen ter kapr'en varen
Moeten mannen met baarden zijn
Jan, Pier, Tjoris en Corneel,
Die hebben baarden, die hebben baarden,
Jan, Pier, Tjoris en Corneel,
Die hebben baarden, zij varen mee.*

Wie kent dit liedje niet? Jacques-Nicolas Lemmens heeft er op twee manieren mee te maken. Het eerste is dat hij net als 'Jan, Pier, Tjoris en Corneel' een baard had, zoals het portret hiernaast laat zien. Hij was de enige niet: Louis-James-Alfred Lefébure-Wely, Victor Hugo, Giuseppe Verdi en Claude Monet – allemaal rijk, beroemd, artiest, geslaagd in het leven – hadden ook zo'n baard. Het tweede punt is niet zo eenvoudig te formuleren. Daarvoor moeten we eerst stilstaan bij leven en werk van 'Jaak-Nikolaas Lemmens', zoals zijn naam ook wel eens wordt geschreven.

Kind van de Kempen

Het portret van Jacques-Nicolas Lemmens hiernaast is gemaakt aan het einde van zijn leven. We zien een man uit één stuk, bedaard, ernstig, beheerst. Een man van zijn woord, die weet waarom, wat en hoe, een man die zich niet zomaar in zijn kaarten laat kijken. Een licht embonpoint verradt plezier in de goede dingen des levens; de rechte, zelfzekere houding toont een man die zeker is van zijn plaats in de wereld, die zijn rechten en plichten kent en toepast – misschien is er ook een zekere rigiditeit, of onbuigzaamheid. In ieder geval een zweem van moeheid.

Jacques-Nicolas Lemmens was een kind van de Kempen, het gebied ten oosten van Antwerpen. Hij werd er geboren in Zoerle-Parwijs op 3 januari 1823 en kreeg als doopnaam Jacobus Nicolaus Lemmens mee. Voor zijn levensloop zijn er twee eigentijdse bronnen te vinden: enerzijds de biografie door Francois-Joseph Fétis uit 1861-1862 (verschenen in diens *Biographie Universelle* van 1875 en aangevuld door Pougin in 1880). En anderzijds is er de biografie door Joseph Duclos, die leerling en eerste aalmoezenier was van het latere Lemmensinstituut, gepubliceerd als voorwoord bij Lemmens' postuum uitgegeven *Du chant Grégorien* uit 1886. Het is lectuur die enige terughoudendheid verdient: niet alles wat Fétis in zijn biografie schreef (en waar Duclos deels naar teruggreep) is correct.

Lemmens' vader Jean-Baptiste was organist en onderwijzer in Zoerle-Parwijs. Bij hem kreeg Lemmens zijn eerste muzieklessen. Al gauw werd de jongen ingeschakeld tijdens de kerkdiensten, als zanger en

begeleider van het Gregoriaans. Toen hij 11 jaar was stuurde zijn vader hem naar Diest, waar hij les kreeg van de organist Joannes Franciscus Van den Broeck. In 1839 werd hij toegelaten aan het Conservatorium van Brussel, waar hij pianoles kreeg van Leopold Godineau, maar hij moest deze studies bijna meteen weer afbreken omdat zijn vader ziek was. Waarschijnlijk speelden in deze abrupte wending ook financiële moeilijkheden mee: het gezin Lemmens had het niet breed en muziekstudies in Brussel waren duur. Eind 1839 werd Lemmens organist in Diest en met deze betrekking kon hij zijn familie financieel bijstaan. Maar de roep van het Brusselse Conservatorium bleef sterk. Directeur Fétis zorgde ervoor dat vader Lemmens in oktober 1841 toch toeliet dat zijn zoon verder studeerde, onder meer geholpen door tussenkomst van een maecenas. Lemmens kreeg vanaf toen pianoles van Jean-Baptiste Michelot en behaalde na amper een jaar zijn diploma. Daarna volgde hij harmonie, contrapunt en compositie bij directeur Fétis en orgel bij Christian Girschner. In 1845 behaalde hij tegelijk de diploma's voor compositie en voor orgel.

Van Brussel naar Breslau

Fétis zorgde er in 1846 voor dat Lemmens een beurs kreeg van de Belgische regering om bij Adolph Hesse in Breslau de traditie van Bach te leren kennen. Nadat Lemmens er een jaar was geweest, schreef Hesse aan Fétis: 'Je n'ai plus rien à apprendre à M. Lemmens: il joue la musique la plus difficile de Bach aussi bien que je puis le faire.' In 1849 werd Lemmens benoemd als orgelleraar aan het Conservatorium van Brussel, als opvolger van Girschner, die intussen ontslagen was. In de daaropvolgende jaren vormde hij een indrukwekkende schare beroemd geworden orgelleerlingen, waaronder Guilman, Widor, Callaerts en Mailly.

Auteur

Annelies Focquaert studeerde orgel aan het Conservatorium van Antwerpen en bereidt aan de Associatie Universiteit en Hogescholen Antwerpen een Doctoraat in de Kunsten voor over J. N. Lemmens.

Helen Sherrington
(1834-1906)

In 1857 trouwde Lemmens met de Engelse sopraan Helen Sherrington: een gelukkig huwelijk waaruit zeven kinderen geboren werden. In 1869 nam Lemmens ontslag als orgelleraar om zich in Londen te vestigen. Hij maakte er concerttournees met zijn vrouw en werd befaamd als harmoniumspeler. In 1878 keerde hij terug naar België om er in Mechelen een school voor kerkmuziek op te richten, een school die later omgedoopt werd tot Lemmensinstituut en die nog steeds bestaat. Hij stierf in kasteel Linterpoort in Zemst, op 31 januari 1881.

Althans: zo vertellen Fétis, Pougin en Duclos het verhaal. Verliep Lemmens' leven werkelijk zo soepel en succesvol? Recent onderzoek maakt duidelijk dat er in ieder geval een paar kanttekeningen bij te maken zijn.

Kanttekeningen

Laat ons beginnen met Lemmens' studieverblijf van een jaar bij Hesse in Breslau, en het flatteuze citaat uit de brief van Hesse aan Fétis. Lemmens studeerde geen jaar bij Hesse, maar hooguit 4 à 5 maanden, vond dat hij er niet veel had geleerd, beschreef Hesse als een slechte leraar en bestond het om uit Breslau weg te gaan zonder afscheid te nemen. Het is dus zeer de vraag of hij van Hesse inderdaad die beroemde Bach-traditie heeft leren kennen. Ook bij het verhaal van Girschners ontslag hoort een voetnoot: 'in het echt' blijkt Girschner te zijn beticht van dronkenschap, en werd Lemmens vervolgens gelanceerd op diens plaats, die hem tevoren al door Fétis beloofd was. Merkwaardig detail: het jaarlijkse examenprogramma bevatte vanaf dat moment geen werken van Bach meer, maar wel van Lemmens.

Wat wél klopt is dat Lemmens vanaf de jaren 1860 een tijdlang in Engeland werkte. Zijn vrouw maakte er furor als zangeres. Hij investeerde

Jacques-Nicolas
Lemmens
(1823-1881)

het geld dat ze samen tijdens hun tournees in de provincie verdienden (waarbij hij vaak optrad als impresario), in pachtgrond in de Kempen. Hij organiseerde ook een boterhandel tussen Londen en Zoerle-Parwijs en kreeg zo de bijnaam 'den Kempischen Rotschild'. In deze periode was hij minstens zes maanden per jaar in Engeland; dan nam zijn assistent Tilborghs in de Brusselse orgelklas de honneurs waar.

Een zekere dikdoenerij blijkt ook uit het gegeven dat lang niet alle leerlingen die in Fétis' biografie genoemd worden, ook daadwerkelijk zijn afgestudeerd bij Lemmens. Enkele ervan behaalden hun diploma bij Lemmens' opvolger Mailly. Toen Lemmens ontslag nam als orgelleraar was dat bovendien niet om artistieke redenen, maar omdat de nieuwe minister van onderwijs Lemmens' verlof niet langer wilde toestaan en ook zijn vraag om loonsopslag afwees.

Verdiensten

Ondanks deze minder fraaie kanten was Lemmens wel degelijk een zeer belangrijk figuur in de orgelwereld van het midden van de 19e eeuw. Lemmens verwierf een onberispelijke reputatie als musicus: hij werd lange tijd beschouwd als de beroemdste en beste organist van Europa. Ook moet hij een indrukwekkend pedagoog geweest zijn, getuige de grote invloed die hij heeft gehad op zijn leerlingen. Zijn orgelcomposities, die voor een argeloze organist vol verborgen moeilijkheden zitten, bevatten veel ideeën en nieuwe technieken, hoewel ze nog niet in de gestroomlijnde vorm gegoten zijn die later standaard zouden worden in Franse symfonische orgelmuziek. Lemmens' activiteiten als harmoniumspeler en -componist in Engeland zorgden ervoor dat het harmonium er vaste voet aan de grond kreeg en meer als een volwaardig instrument werd beschouwd.

Gregoriaans

Lemmens was één van de eersten om de resultaten van het Gregoriaanse bronnenonderzoek dat niet alleen in de abdij van Solesmes, maar ook door andere 'archeologen' was gevoerd, als artiest te gebruiken in concerten. De manier waarop hij dat Gregoriaans begeleidde was niet meer gebaseerd op het typische tonale, noot-tegen-noot principe van de 19e eeuw, maar wel op kerkmodi en melodie. Toen Lemmens dit in 1878 in Parijs voor het eerst liet horen, werd hij als revolutionair beschouwd. Toen hij in dat jaar ook naar Rome reisde om bij de Paus te pleiten voor een eerherstel van dit Gregoriaans (en om in één moeite door te pleiten voor het gebruik ervan in de school die hij in Mechelen wilde oprichten), stak hij eigenlijk twintig jaar te vroeg zijn nek uit. Lemmens' vroegtijdige dood verhinderde dat zijn tweede leven als 'directeur-fondateur' en als kerkmuziekspecialist tot bloei kon komen. Pas in 1903 resulteerden de pleidooien van Solesmes in het *Motu Proprio*, dat het oude Gregoriaans deed klinken zoals wij het nu kennen.

zijzicht op kasteel Linterpoort in Zemst

Orgelmuziek

Een goed voorbeeld van zijn latere orgelcomposities zijn de *Trois Sonates*, die in 1876 in Londen verschenen. Deze drie sonates hebben allen een religieuze titel: *Sonate Pascale*, *Sonate Pontificale* en *Sonate O Filii*. In sommige delen gebruikte Lemmens parafrasen van het Gregoriaans, maar een modern oor kan er ook wat anders in horen. In ieder geval het mijne, en daarmee kom ik terug op waar ik mee begon: het oude zeeroversliedje *Al die willen ter kap'ren varen*, voor het eerst opgetekend in de jaren 1930. Hoe oud het is kom je moeilijk te weten, maar in elk geval is het dit liedje dat steeds in mijn hoofd blijft zitten als ik de *Sonate Pontificale* net gespeeld heb. In het pompeuze derde deel, de *Marche Pontificale*, zit namelijk een aantrekkelijke en zelfverzekerde passage, die niet alleen qua melodische en harmonische context sterk lijkt op *Al die willen ter kap'ren varen*. Nog veel sterker is het uitdagende, licht ontvlambare karakter van de melodie, waaruit een zekere mannelijke branie spreekt. Ik zie in deze passage zowel de Lemmens van de foto, als de Lemmens die geschilderd wordt door Huib Ubaghs, een Nederlandse student van de 'Ecole de musique religieuse', in 1929:

De Lemmensschool op heden En vijftig jaar geleden

[...]

*VIJFTIG jaren is 't geleden
En weer zie ik, ach, zoo kaal,
Duidelijk als was 't op heden
't Kleine huis met schoollokaal.*

[...]

*'k Zie den grooten meester zitten
In zijn rieten leuningstoel;
'k Hoor zijn loven, laken, vitten,
Midden onder 't klankgewoel.
Naar gelang onz' ving'ren vlogen
Over 't toetsveld, slecht of goed,
Hij ons prees als opgetogen,
Ofwel stampte met de voet*

*Dat de vloer er van ging trillen
En de blazer Charles van schrik
Achter 't orgel stond te rillen
Net als gold 't zijn eigen ik.
Dan vergat de man te blazen,
Stond het orgel plotsling stil,
En de meester nu aan 't razen:
'Hé! Soufflez donc, imbécile!'
Eenmaal zag ik zelfs gebeuren
Dat portierster stak haar hoofd
Dood benauwd door een der deuren
Denkend 't vuur was uitgedoofd.
'Heb de gaale geklopt, Menheere?
Brendt de poile weer slecht? O Jee!'
't Antwoord klonk: 'Wil u scheeren!
Vieille Commère! Vous m'agacez!'
En wij allen, groot en kleenen,
Beefden dan voor meesters stem,
Maar nauw was de bui verdwenen
Of wij hielden weer van hem...*

[...]

Regisseur Fritz Lang

De 'gouden tijd' van de zwijgende film en het begin van de 'klinkende film' zijn beide bepaald door beroemde regisseurs als Fritz Lang, Ernst Lubitsch, Friedrich Wilhelm Murnau en Robert Wiene. Opvallend is dat zij allemaal uit Duitsland emigreerden, naar Amerika of naar Frankrijk. Het is aan hen te danken dat film kunst werd – met name doordat zij het expressionisme in de literatuur in het bewegende beeld wisten te integreren.

Op vrijdag 12 november is het SandwichConcert gewijd aan een van de films die dat tonen: Der Müde Tod, van Fritz Lang. Het filmconcert vindt plaats in het kader van de meester cursus die Jörg Abbing uit Saarbrücken die week geeft over het live met improvisaties begeleiden van zwijgende films. In dit artikel zet Abbing op een rijtje wat we zoal weten over hoe Fritz Lang tegen muziek in en bij zijn films aankeek.

De ontsluiting van het menselijke

Dat zwijgende films nog altijd succes hebben, komt zeker voor een deel doordat films vandaag de dag niet meer bedoeld zijn als synthese van uiteenlopende kunst disciplines. Maar het hangt ongetwijfeld ook samen met de bloeitijd van de zwijgende film, met name met de decennia tussen beide wereldoorlogen: vrijheid maakte in grote delen van Europa plaats voor censuur, en tegelijk sloegen kunstenaars nieuwe richtingen in. Het waren overigens lang niet alleen regisseurs van Duitse origine die daarmee beroemd werden. Denk bijvoorbeeld ook aan regisseurs als Eisenstein, Vertov en Pudovkin. Of – enige jaren eerder – aan de vroege avantgarde in de Amerikaanse film, met namen als Griffith, De Mille en de Franse emigrant Maurice Tourneur. Zijn film *The Bleu Bird*, uit 1918, was een belangrijke voorloper van de klassieker *Das Kabinett des Dr. Caligari*, door Robert Wiene in 1920 gemaakt.

Filmmuziek

In het werk van Fritz Lang is bijzonder duidelijk te zien hoe de overgang van de zwijgende film naar de ‘klinkende film’ én de overgang van de ‘voorwereldoorlogse’ filmkunst naar die van de ‘gouden’ jaren ’20 bijna naadloos verliepen. Het geheim is een experimentele rode draad in zijn oeuvre: Lang wilde met zijn films kunstwerken scheppen. Logischerwijs had hij daarbij voor alle aspecten aandacht. Met name de filmmuziek vond hij van groot belang, ook al was hij een visueel ingesteld mens, zoals hij ooit bekende: ‘Ik beleef met mijn ogen en nooit, of hooguit zelden, met mijn oren...’ Om er meteen aan toe te voegen: ‘... tot mijn spijt.’ Wellicht verklaart dat laatste hoe het kan dat Lang in de keuze van zijn filmmuziekcomponisten een opvallend gelukkige hand had.

Der müde Tod: Becce

Een vroeg voorbeeld is het ‘Duitse volkslied in zes verzen’, zoals de ondertitel van *Der müde Tod* uit 1921 luidt. De muziek is van de hand van Giuseppe Becce (1877-1973), die bij onder anderen Feruccio Busoni gestudeerd had, en eerder al de muziek voor *Das Kabinett des Dr. Caligari* gecomponeerd had. Becce was eerder als acteur actief geweest en had daarbij de muziek van Richard Wagner leren kennen: hij speelde onder meer de titelrol van Carl Froelichs film over Wagner. In zijn muziek verbond Becce de harmoniek van Wagner met elementen uit de Franse impressionistische muziek. Becce gold als een belangrijke filmcomponist: samen met Hans Erdmann en Ludwig Brav stelde hij het in 1927 verschenen tweedelige *Allgemeine Handbuch der Filmmusik* samen, lange tijd het standaardcompendium van de filmmuziek.

Metropolis: Huppertz

Een van de grootste successen van Fritz Lang was zonder twijfel de zwijgende science fictionfilm *Metropolis*, uit 1927. Gottfried Huppertz (1887-1937) leverde de partituur voor de filmmuziek, voor groot orkest. Daarmee schaarde hij zich in de rij beroemde componisten die eveneens voor de beginnende filmkunst componeerden, zoals Camille Saint-Saëns (*L’Assassinat du Duc de Guise*, 1908), Erik Satie (*Entr’acte*, 1924) en Dimitri Sjostakowitsj (*Novyi Vavilon*, 1929). Evenals Becce was ook Huppertz door Wagner beïnvloed: zo werkte hij met ‘Leitmotiven’, muzikale motieven die aan bijvoorbeeld een personage, een gedachte, een emotie verbonden worden (telkens wanneer zo’n gegeven verschijnt, klinkt het bijbehorende motief). Huppertz paste ook citaten en ‘vervreemdingen’ van andermans muziek in zijn werk toe.

Onlangs beleefde Huppertz’ muziek bij *Metropolis*, met de presentatie van de recentelijk voltooide reconstructie van de film, een wereldwijd geprezen ‘herpremière’. De film was al in 1927 door de Duitse censuur verboden en bestond sindsdien niet meer in originele vorm. Huppertz en Lang hadden overigens ook eerder al de handen ineengeslagen: aan de muziek bij Langs film *Die Nibelungen*, uit 1924, werkte Huppertz mee.

Revolutie: stilte in de klinkende film

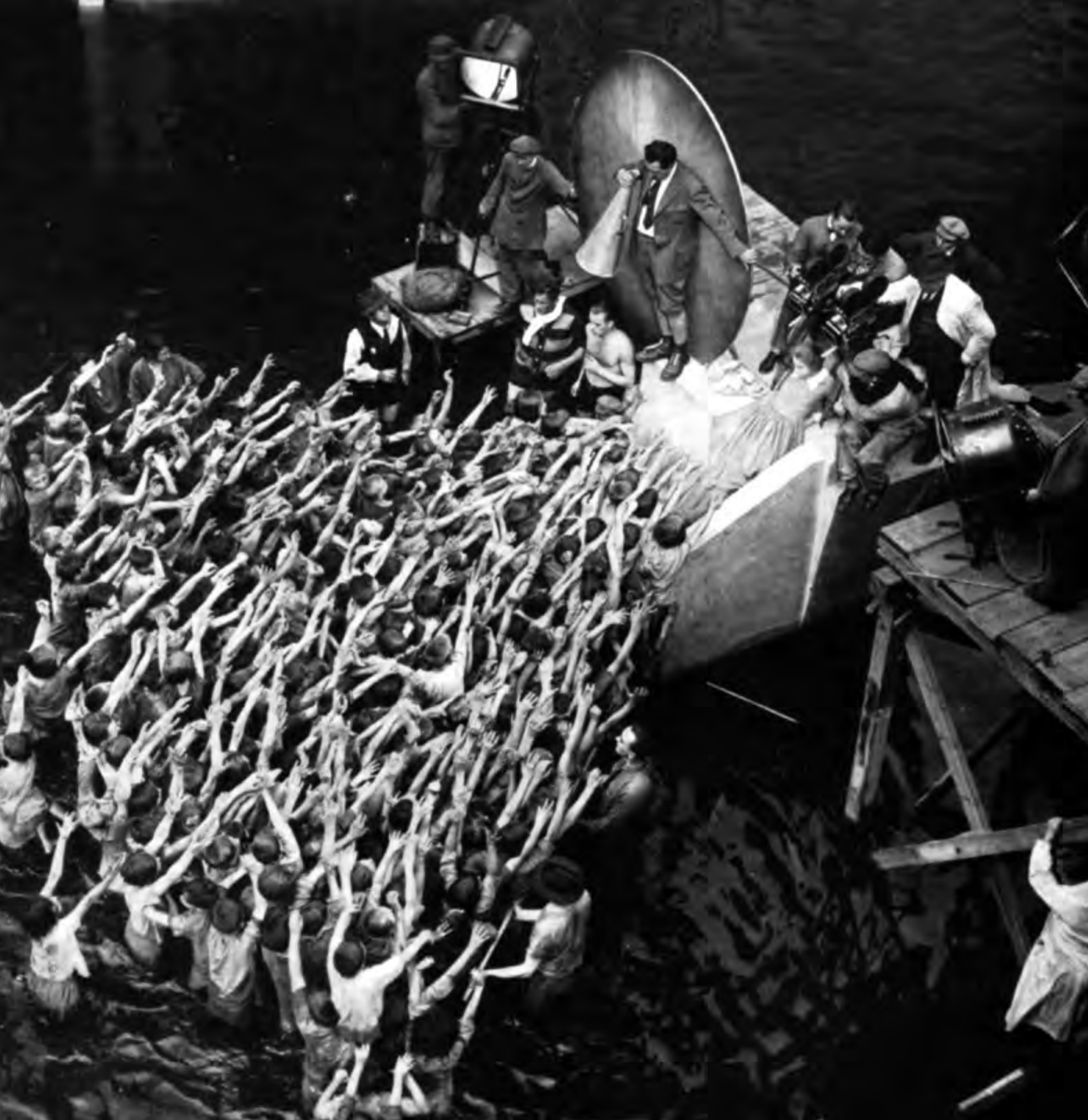
Ook in de geschiedenis van de klinkende film realiseerde Fritz Lang mijlpalen. Vooral in de in 1931 gepresenteerde film *M – Eine Stadt sucht einen Mörder*, zijn eerste klinkende film, lukte het Lang een ook vandaag nog fascinerend stilleven te realiseren van de Weimarer Republik en haar verandering tot nationaalsocialistische staat. Doordat de filmmuziek zich vrijwel geheel tot het vertellende niveau beperkt – en dus zelf geen rol speelt *in* de film – of zelfs ontbreekt, wordt de kijker direct meegetrokken in de raadselachtige geschiedenis rond de moorden op onschuldige kinderen. Met name door het toepassen van stilte is het Lang (en zijn klankadviseur Adolf Jansen) gelukt een revolutionaire stap in de filmmuziekgeschiedenis te zetten: zelden was stilte drukkender dan in deze film, vooral wanneer de kijker op de volgende moord wacht, het fluitsignaal uit Griegs *Peer Gynt* vrezend waarmee de moordenaar Beckert steeds ten tonele verschijnt.

In een reclametekst bij *Metropolis* had Lang al eens in het algemeen over het medium film gezegd: ‘Misschien is de ontsluiting van het menselijke wel de basistaak van de film.’ In *M – Eine Stadt sucht einen Mörder* is die taak heel duidelijk serieus genomen. Dat het geluid in

Auteur

Jörg Abbing woont en werkt in Saarbrücken. Hij is er organist van de Stiftskirche St.-Arnual, docent aan het conservatorium en musicoloog, gespecialiseerd in geïmproviseerde filmmuziek.

Fritz Langs bekendste film is Metropolis. De foto toont hoe hij met enkele tientallen figuranten en een uitgekiend camerastandpunt massaliteit wist te suggereren in deze allereerste science-fictionfilm.

deze film tot filmmuziek wordt, speelt in het succes ervan een rol. Een keuze overigens waarmee Lang in feite een voorschot nam op de musique concrète, die pas in 1948 met Pierre Schaeffers Etudes de bruits in de film zou worden toegepast.

Krimi's

M – Eine Stadt sucht einen Mörder was het begin van een reeks 'krimi's' – zo worden detectivefilms in Duitsland gewoonlijk genoemd – van Langs hand. Daarbij werkte Lang aanvankelijk steeds met andere componisten samen. Daarin versilde hij van Alfred Hitchcock, die steevast samenwerkte met componist Bernard Hermann, en Federico Fellini, die een muzikale partner vond in Nino Rota. Na zijn terugkeer naar Europa zou Lang ook steeds meer samenwerken met één en dezelfde musicus: Gerhard Becker maakte de muziek voor Der Tiger von Eschnapur, Das indische Grabmal – beide uit 1959 – en Die tausend Augen des Dr. Mabuse, 1960.

Improvisatie

Door op deze manier naar een regisseur als Fritz Lang en de muziek in zijn films te kijken en luisteren, komt de improviserende filmmusicus dicht bij hetgeen de regisseur met zijn films wilde. Op die manier benaderd, is kennis van klinkende films essentieel voor wie zwijgende films trefzeker van geïmproviseerde muziek wil voorzien – een kunstvorm die destijds, in de vroegste decennia van de filmgeschiedenis, de normaalste zaak van de wereld was.

Met name door het toepassen van stilte is het Lang (en zijn klankadviseur Adolf Jansen) gelukt een revolutionaire stap in de filmmuziekgeschiedenis te zetten

Geen ontkomen aan: muziektheater over **de macht van de groep**

De zaal van het Orgelpark heeft de afgelopen jaren bewezen flexibel te zijn. In een handomdraai verandert ze in een bioscoop, of met wat meer werk in een marionettentheater. Af en toe verandert de zaal zelfs in een dansvloer, geschikt voor de meest prestigieuze choreografieën. Op 2 oktober komt er nog een variant bij: dan wordt het Orgelpark een avondlang een muziektheater. Els Dijkerman ontwikkelde het plan, Francien Schraal werkte het uit en Berry van Berkum schreef de muziek. Timbres vroeg verslaggever Arwieke Glas het drietal uit te nodigen voor een rondetafelgesprek.

Van links naar rechts: Els Dijkerman, Arwieke Glas, Francien Schraal en Berry van Berkum. De afbeelding op de voorgaande bladzijden is van de hand van William Hole (1846-1917) en toont hoe het volk Israël onder leiding van Mozes door de Rode Zee trekt

‘Ook in onze samenleving kan de publieke mening heel snel veranderen. Zelfs mensen met een sterke eigen mening draaien bij onder druk van de groep’

Een echte leider, dat is Mozes. Tenminste, volgens de Bijbel: hij redt het complete volk Israël uit zijn slavenbestaan in Egypte. Maar het land dat Mozes het volk belooft wordt pas bereikt na een jarenlange uitputtingsslag in de woestijn. Mozes moet zijn volk tijdens deze eindeloze reis naar het beloofde land te vriend houden, straffen en aanzetten om toch vooral maar door te gaan. En zelf brengt hij het er niet levend van af.

Een prima uitgangspunt voor een muziektheaterstuk, dacht Els Dijkerman. Ze werkt bij Kunstfactor, een instituut voor amateurkunst in Utrecht en wil het repertoire voor amateurkunstenaars vergroten. Voor het nieuwe theaterstuk zocht ze naar een aansprekende, sterke figuur. Als specialist in religieuze kunst kwam ze uit bij Mozes. Bijkomend voordeel: Mozes figureert in Bijbel én Koran. Het stuk moet worden opgevoerd in de vele leegstaande kerken in Nederland.

Daar staat altijd een orgel en daarom schrijft componist Berry van Berkum orgelmuziek bij het stuk, aangevuld met slagwerk. Francien Schraal tekende voor het script. Zij maakte als regisseur van SKVR Huistheatergroep Het Nieuwe Werk uit Rotterdam een jaar geleden al eens een succesvol muziektheaterstuk, met amateurs.

En het volk morde...

Ik ontmoet Els, Francien en Berry op een ochtend in Utrecht. Francien: ‘Toen ik het verhaal van Mozes opnieuw las, viel de terugkerende rol van het volk mij op. “En het volk morde”, staat er steeds weer. Mozes probeert iets te bereiken, dat lukt, tot uit het volk een ander geluid ontstaat dat sterker is. Dan verandert de sfeer snel. Ook in onze samenleving kan de publieke mening heel snel veranderen. Zelfs mensen met een sterke eigen mening draaien bij onder druk van de groep. Op die mechanismen probeer ik in Wij Mozes de vinger te leggen. Niet Mozes, maar de groep is de hoofdrolspeler in het stuk.’

Els: ‘Ik kan mij voorstellen dat het publiek een link legt met de hedendaagse politiek in Nederland – het stuk gaat over een volk in verwarring.’ Francien herkent dit. ‘Het verhaal van Mozes laat zien dat het van alle tijden is om mee te gaan in een negatief groepsgevoel, in een klaagcultuur. Alsof ontevredenheid fijner voelt dan optimisme. Dat is

iets wat je in de politiek van vandaag ook ziet. In de straatinterviews die momenteel populair zijn op televisie klaagt iedereen over de politiek, zonder er echt verstand van te hebben. Maar niet alleen in de politiek praten mensen elkaar na, dat gebeurt ook op het schoolplein en in het voetbalstadion. Daarom heb ik het thema breder gemaakt dan alleen de politiek.’

Strakke, motorische muziek

Francien besloot om het stuk te beginnen met de dood van Mozes. ‘Ik wilde geen theaterstuk maken waarin het verhaal van Mozes wordt naverteld,’ licht ze toe. Door de dood van Mozes zit het volk plotseling zonder leider. In vijf scènes staat telkens een morrend volk op, waaruit een leider voortkomt, die weer ten onder gaat, of blijft. In de verschillende scènes gebeurt dit elke keer op een andere manier. Zo staat in een van de scènes een leider op de planken die eerst heel populair is, maar na verloop van tijd dictatoriale trekjes krijgt. Omdat kerken vaak zoveel nagalm hebben dat dialogen lastig zijn te verstaan, spreekt het stuk vooral door bewegingen van de acteursgroep – het volk komt samen, en waaiert weer uit. Een danscoach Melanie Dijkma helpt om die aanpak verder uit te werken. Het denken in bewegingen was voor componist en organist Berry van

Berkum een goed aanknopingspunt. Elke scène (‘beweging’) krijgt muziek met een totaal andere sfeer mee. Bij de ‘beweging’ over een dwingende, autoritaire leider zag Francien bijvoorbeeld beelden van een strak marcherend Chinees leger voor zich. Dat kon Berry vertalen in muziek. ‘Voor die beweging heb ik heel strakke, motorische muziek gecomponeerd,’ legt hij uit. Een andere beweging gaat over straatcultuur. ‘Francien wees mij op de videoclip Run this Town van R&B artiest Rihanna. De sfeer in die clip was heel duister, agressief en donker en die sfeer heb ik gebruikt ter inspiratie van deze scene.’

Voor Berry van Berkum is het orgel een theatraal instrument bij uitstek. ‘Door verschillende registraties te gebruiken kan het orgel veel verschillende sferen oproepen, van het bombastische tot het hele kleine. Voor de uitvinding van geluidsboxen was het orgel het instrument dat het luidst kon spelen, en het hoogst en het laagst. Het is een orkest in het klein. In het Orgelpark staan zelfs meerdere orgels. Het kan voor de voorstelling fantastisch werken om van orgel te wisselen en zo nog meer sferen op te roepen.’

Repetities

Als ik de drie spreek, zijn het scenario en de partituur al zo goed als af.

Auteur

Arwieke Glas schrijft over muziek. Als musicus speelt ze in The Royal Wind Music.

*Michelangelo's Mozes,
te zien in de San Pietro
in Vincoli in Rome*

De repetities zijn begonnen. Francien traint haar theatergroep onder andere met spelopdrachten. Iedereen krijgt een rol, maar niemand weet welke rollen de anderen hebben. Eén persoon is de leider, maar een ander krijgt de opdracht zijn gezag te ondermijnen. Francien: ‘Onmiddellijk zie je de twijfel bij de acteurs toeslaan. Uiteindelijk nemen ze de mening van de meerderheid aan. Dan gebeurt op een heel klein niveau waar de hele voorstelling over gaat – en er ontstaat tegelijkertijd een beweging.’

Er zijn wel meer mechanismen uit het script die ook in de theatergroep zelf voorkomen. ‘Zo is er in elke groep één persoon die tegen is. Maar ook hij is beïnvloed door de groep, zijn gedrag is een reactie op de groep. Er is geen ontkomen aan.’ Berry herkent dat: ‘Ik kan me herinneren dat ik als kind een huis binnenkwam waar iedereen carnaval aan het vieren was, iedereen was aan het hossen en zingen. Het was onmogelijk om er gewoon bij te gaan zitten. Het was of meedoen, of verdwijnen. Het was niet mogelijk om neutraal te zijn.’

De macht van de groep

Het is kennelijk ontzettend lastig om je aan de groep te onttrekken, vooral voor jongeren. Els: ‘Vanochtend op het perron hoorde ik een gesprek van twee jongeren die een spijkerbroek van 180 euro wilden aanschaffen om erbij te horen.’ Berry: ‘Bij mijn eigen kinderen zie ik hoe ze worden gedwongen om zich in groepen te bewegen. Het hele

onderwijs bijvoorbeeld is in toenemende mate in groepen georganiseerd. De interactie in zo’n groep vraagt heel veel tijd en energie. Voor kinderen is het hierdoor steeds moeilijk hun eigenheid te bewaren: er is weinig gelegenheid voor reflectie, want dat kan alleen als je alleen bent. Ik denk dat al die groepen ook verruwend werken: in een groep kun je je nou eenmaal meer permitteren. In mijn muziek hoor je zowel het dwingende als het verruwend, ontwrichtende aspect van de groep terug. Die muziek vormt een enorm contrast met de muziek voor Mirjam, de zus van Mozes, die in het stuk de enige is die zich aan de groepsdwang onttrekt. Zij gaat wel haar eigen weg, zij heeft wel een eigen identiteit.’

Maar biedt een groep niet ook geborgenheid en veiligheid? Berry: ‘Het is ook fijn om bij het winning team te horen.’ Maar Els nuanceert onmiddellijk: ‘Voor die geborgenheid betaal je wel een bepaalde tol.’

Uiteindelijk staan alledrie zeer kritisch tegenover de macht van de groep en dat moet in Wij Mozes ook duidelijk worden. Francien: ‘Toch plaats ik liever vraagtekens dan dat ik antwoorden geef. Ik heb de wijsheid niet in pacht. Het werkt niet om een publiek belerend toe te spreken. Daarom wordt in de laatste scene het publiek een onderdeel van het “volk”. Ik wil uiteindelijk dat het publiek mee gaat doen, en dat het zelf ondervindt hoe verleidelijk de groep is, hoe makkelijk je er zelf in verdwijnt.’

De eigen stem van Harmen Fraanje

‘Dat heb ik nog steeds – de verbazing dat iets zo leuk kan zijn’

De anekdote komt van Harmen Fraanje zelf. Ze staat in het tekstboekje van zijn trio-cd Avalonia: Fraanje geeft zijn nichtje Luna op haar eerste verjaardag een setje met een xylofoon, castagnetten, een glockenspiel en een trommel. Het kindje is gefascineerd door alle geluiden die hij erop voor haar produceert. En probeert het zelf. Ze spelen samen. Fraanje: ‘Ik moet zeggen dat ik op dat trommeltje speelde of mijn leven ervan afhing. Het werd een intense muzikale ervaring, vol speelplezier, en onze gezichten straalden van vrolijkheid en verrassing.’ Speelplezier, het samen genieten van ontdekkingen, de verkenning van het onbekende, het negeren van grenzen door wat dan ook gesteld. Op 27 november speelt Harmen Fraanje in het Orgelpark, samen met saxofonist en klarinettist Michael Moore.

Auteur

Bert Jansma deed in zijn inmiddels lange carrière duizend dingen: sinds hij in de jaren '50 de toneelschool vaarwel zei en het literaire jongerenblad Fase oprichtte, heeft hij op bijna elk vlak van kunst en cultuur gepubliceerd. Langzamerhand is daarbij de nadruk steeds meer op schrijven over jazz komen te liggen. Fotograaf: Deen van Meer.

Harmen Fraanje over Michael Moore: ‘Ik ken niemand die zo productief is als hij. We hebben bijna vijftig stukken repertoire, en elke keer komt hij weer met een nieuw stuk’

Zijn carrière heeft de laatste jaren een enorme vaart gekregen: in 2000 summa cum laude afgestudeerd aan het Utrechts conservatorium, in 2004 de North Sea Jazz Compositie opdracht gekregen, in 2006 genomineerd voor de Paul Acket Award, in 2008 winnaar van de muziekprijs van het Prins Bernard Cultuurfonds. Harmen Fraanje: een improvisator die zich laat inspireren door de jazz, door etnische invloeden, door klassieke muziek. En die zijn muziek maakt in wel tien verschillende combinaties, in Nederland en in het buitenland. Een pianist die duidelijk bezit waar anderen een half leven lang naar zoeken: die eigen stem. ‘Eigenlijk denk ik dat dat m’n hele leven toch wel vrij duidelijk voor me was,’ vertelt Harmen Fraanje in een espressobar in zijn woonwijk IJburg. ‘Dat je als klein mannetje, als peuter, al heel verwonderd was van dat geluid als je een pianotoets aanraakte. Dat je dan al snel stukjes probeerde te maken. Zo elementair als wat, maar wel iets maken dat er niet was. Op de manier zoals jij dat wilde. Dat heb ik nog steeds, tot op de dag van vandaag, de verbazing waarom iets zo leuk kan zijn.’

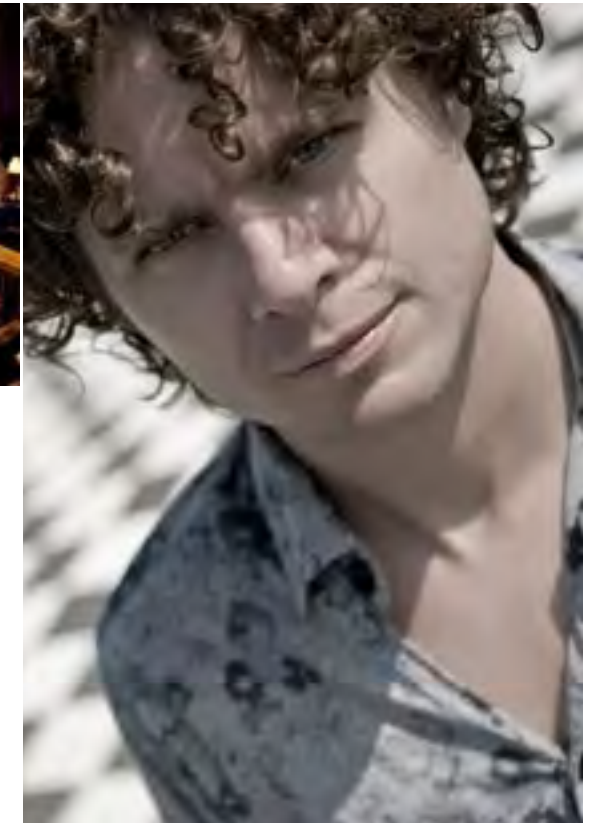
Michael Moore

Een dag eerder nam Fraanje met Michael Moore een cd op in de grote zaal van het Muziekgebouw. Hij is er enthousiast over. ‘Het mooiste is: je kunt samen in een en dezelfde ruimte opnemen. Je hoeft geen

schotten neer te zetten tussen de muzikanten. Sommigen vinden dat die hokjes het geluid ten goede komen, ik bestrijd dat eigenlijk. Misschien dat de instrumenten als zodanig beter klinken, maar je hoort het dan niet zoals je een live concert hoort. Daar hoor je juist die combinatie van geluid. Geluidsmensen van tegenwoordig maken er echt een punt van. Terwijl ik denk dat het over muziek gaat die je samen maakt. Die piano hoeft niet alleen mooi te klinken, ik bedoel “mooi-mooi”’. Over zijn samenwerking met Michael Moore: ‘Ik ken niemand die zo productief is als hij. We hebben bijna vijftig stukken repertoire, en elke keer komt hij weer met een nieuw stuk. Begin dit jaar hebben we nog een tourneetje samen gedaan van zo’n vijftien concerten. Elke dag was het een ander concert. Michael houdt van een frisse benadering, hij wil dat je niet met teveel vooroordelen aan een stuk begint, dat je dingen kunt laten gebeuren. Dat voelt heel goed aan.’

Eric Vloeimans

Fraanje viel pas op bij een breder jazzpubliek toen hij door trompettist Eric Vloeimans als pianist werd gevraagd. Een belangrijk moment. ‘Hij was de eerste jazzmuzikant die verder was in ontwikkeling, qua band en qua bekendheid, die me vroeg en die heel veel vertrouwen in me is blijven houden. Ik speel alweer zo’n jaar of twaalf met hem, hij

heeft zelfs op m’n eindexamen meegespeeld.’ In het voorjaar maakte Fraanje met Vloeimans en gitarist Anton Goudsmit een tournee door Amerika. ‘Ja, het is heel snel gegaan’, beaamt hij, ‘maar ik heb er altijd hard voor gestudeerd. Tegenwoordig met de kindjes [hij is vader van een tweeling] is dat iets minder. Nu luister ik weer hele dagen muziek. Van Strawinsky tot Messiaen. De laatste vier maanden heb ik urenlang naar Thelonious Monk zitten luisteren. Dat is zo authentiek. Ik ken niemand die dat heeft. Bij de eerste noot weet je al dat hij het is. Zijn frasering, zijn pauzes, hij speelt geen enkele noot die niet in het stuk thuishoort. Ik ben tot vandaag geen enkele jazzmuzikant tegengekomen die dat zo consequent heeft. Monk zit op een eiland, maar op dat eiland ontdekt hij alle steentjes. Die draait hij om en legt ze elders neer. En dan ontdekt-ie ook nog een riviertje daaronder. Het is echt zijn eigen wereld.’

Belachelijke eisen

Eigenheid is een centraal woord voor Fraanje. We praten over de weg daarheen, de opleiding. ‘Het is de taak van een goede leraar je te steunen in het vinden van die eigen stem. Tegenwoordig stellen ze op conservatoria vaak belachelijke eisen. In het tweede jaar móet je “Giant Steps” kennen. Wat een onzin. Conservatoria zouden meer moeten verplichten dat je met eigen stukken komt, dat je een eigen

bandje hebt. Elke conservatoriumdirecteur zou een dagje met Huub van Riel van het BIM-huis mee moeten lopen. En zien hoeveel mailtjes en brieven die krijgt van mensen die in dat BIM-huis willen spelen. Als je dan nog leerlingen verplicht om allemaal bebop te gaan studeren, ben je echt gek geworden. Bebop is prachtig, als iemand bebop wil studeren, ga je gang, prima, maar je moet het niet opleggen.’ Maar zei wijlen Michael Brecker niet ooit dat het goed was om bebop te leren, de harmonieën, om daarna wel je eigen gang te gaan? Harmen Fraanje schokschoudert wat. ‘Ja, dat kan. Maar ik weet niet of die kennis noodzakelijkerwijs uit de bebop te halen is. Je kunt ook op Strawinsky gaan improviseren, of op Messiaen, of op muziek van de Pygmeëen. Daar haal je ook kennis vandaan. Misschien een andere kennis. Ik denk dat het gaat om een totale verrijking. Er is zoveel en met het internet is alles slechts één knop ver. Ik vind het echt een beperking om iemand daarin te limiteren. Ik hoor jazzmuzikanten vaak iets doen zonder ziel. Goed, dat is subjectief, want wanneer heeft iets ziel. Maar ik word maar heel zelden geraakt door een hedendaags groepje dat bop speelt. Volgens mij sta je verder dan ooit van Coltrane af als je Coltrane’s solo’s gaat naspelen. Coltrane is ook voor mij een van de grote helden. Maar als Coltrane nog geleefd had zou hij echt al met iets anders bezig zijn.’

‘Ik hoor jazzmuzikanten vaak iets doen zonder ziel’

Niet erdoorheen

Een greep uit de combinaties waarin Harmen Fraanje te horen is maakt zijn veelzijdigheid meteen zichtbaar. Zijn eigen trio met Flin van der Hemmen (drums) en Clemens van der Feen (bas) bijvoorbeeld. ‘Daar ben ik ontzettend blij mee, dat klikt op alle niveau’s.’ Zijn werk met de Franse fluitist Magic Malik. ‘Hij heeft een eigen toonsysteem, je moet zeer alert zijn in de band, maar het levert heel warme muziek op.’ En zijn samenspel met klassiek pianist Igor Roma. ‘We hebben een programma ontwikkeld met één vleugel. Hij speelt z’n klassieke muziek, ik improviseer. Niet tegelijk, niet erdoorheen. Dat voelt voor mij voorlopig niet OK. Want waarom zou ik? Die muziek is zó al zo mooi.’

Elke laatste zaterdag van de maand Jazz in het Orgelpark

Zaterdag 25 september, 20.15 uur

Trio Windstreken & gasten

Schoonheid, perfectie, gevoeligheid. Drie trefwoorden die je steeds weer tegenkomt in reacties op de muziek van Pieter de Mast en zijn formatie Windstreken. De Leidse fluitist en saxofonist (die zijn cd Offshore opnam in het Orgelpark) creëert subtiele klankschappen waarin zijn klassiek getinte geluid op een pure en natuurlijke manier samenvloeit met de improvisaties op orgel, tabla, ud, cello en viool. Windstreken bestaat uit Pieter de Mast (fluit, altfluit, sopraansaxofoon), Sebastiaan van Delft (orgels), Niti Ranjan Biswas (tabla). De gasten zijn vanavond Kamal Hors (ud en zang), Oene van Geel (altviool) en Jörg Brinkmann (cello). Ze zullen werk spelen van hun nieuwste cd getiteld Nouzha. Eric Vloeimans schreef over deze cd: ‘Hier wordt grensoverschrijdende muziek gemaakt. Een streling voor zowel het ‘arabische’, het ‘orgel-’, het ‘jazz-’ als het ‘klassieke oor’.

Zaterdag 30 oktober, 20.15 uur

Trio Lochs/ Balthaus/ Herskedal

Dirk Balthaus begon als organist, stapte later over op de pianojazz en maakte een aantal goed ontvangen jazzcd’s (The Healing, On Children’s ground). Tijdens concerten speelt hij waar mogelijk op beide instrumenten. Zijn trio met Bert Lochs (trompet) en de Noor Daniel Herskedal (tuba) is bijzonder qua instrumentatie en opvallend door de onverwachte lichtvoetigheid ervan. Waarbij Herskedals tuba niet alleen een basfunctie heeft, maar lyrisch-melodisch meeklinkt en zelfs teder kan zijn.

zaterdag 27 november, 20.15 uur

HarmenFraanje&MichaelMoore

Harmen Fraanjes ster is in een aantal jaren razendsnel gestegen. Inmiddels is hij nationaal (Eric Vloeimans) en internationaal (Magic Malik) veelgevraagd. Hij is in diverse Europese landen te horen met de Amerikaanse, in Nederland wonende rietblazer Michael Moore, met wie hij musicceert ‘zonder vooroordelen’.

Orgelpark vestigt leerstool Orgelkunde aan de Vrije Universiteit

Hans Fidom benoemd tot hoogleraar

Sinds 1 mei bestaat aan de Vrije Universiteit Amsterdam weer een leerstoel Orgelkunde. Weer, omdat de VU ook eerder al een leerstoel met die naam kende. De nieuwe leerstoel is gevestigd door Stichting Orgelpark. Hans Fidom, binnen het Orgelpark onder meer bekend als leider van het Orgelpark Research Program, is benoemd tot hoogleraar.

Wetenschap is bij de initiatieven die Stichting Utopa ontwikkelt en ondersteunt stevast een belangrijke factor. Ook bij het maken van de plannen voor het Orgelpark werd vanaf dag één nagedacht hoe er 'iets wetenschappelijks' in kon worden verwerkt. Er is nóg zo'n rode draad in het werk van Stichting Utopa: centraal staan mensen die met passie in de maatschappij actief zijn. Vertaald naar het Orgelpark betekent dat dat we de mensen die er musiceren belangrijk vinden, de kunstenaars die er componeren, de muzikliefhebbers die we willen bereiken. Zo bekeken ligt het voor de hand dat we wetenschap in het Orgelpark willen integreren: nadenken over muziek, onderzoek doen, kennis uitwisselen, jong talent in die activiteiten inspireren – enzo voort – hoort erbij als je serieus neemt wat al die mensen beweegt.

Hoe zou 'iets met wetenschap' er in de praktijk van het Orgelpark uit kunnen zien? Dat was de vraag die het Orgelpark Hans Fidom destijds stelde. Ik herinner me hoe ik hem op het spoor kwam. Al een tijd, zeker al sinds 2003, volgde ik hem in zijn functie als hoofdredacteur van het tijdschrift Het Orgel. Ook zijn dissertatie, over hoe gesprekken en discussies tussen mensen bijdragen aan ontwikkelingen in de orgelbouw en de orgelmuziek, had ik doorgenomen.

Auteur

Loek Dijkman is voorzitter van Stichting Orgelpark en van Stichting Utopa.

We ontmoetten elkaar voor het eerst via de telefoon. Lange gesprekken, waaruit al snel wederzijds enthousiasme opbloeide. Op 1 maart 2006 kwam hij in dienst van het Orgelpark. Taken: met name het ontwikkelen van een muziekwetenschappelijk programma en het ontwikkelen van een tijdschrift voor het Orgelpark. Uiteraard alles in nauw overleg met de rest van het team.

Begin 2009 overleed prof. dr. Ewald Kooiman. Ik kende hem niet persoonlijk, maar merkte dat er een schok door de orgelwereld ging. Kooiman was vooral bekend als Bachkenner. Maar hij was ook hoogleraar. Hoogleraar Orgelkunde, aan de Vrije Universiteit; hij had die functie officieel tot december 2008 vervuld. Uit reacties uit de wereld van de muziekwetenschap werd al snel duidelijk dat de leerstoel gemist werd. Ook aan de Vrije Universiteit zelf: het is er vanzelfsprekend orgels en orgelmuziek serieus te nemen. Toen bovendien enkele vooraanstaande organisten lieten weten dat ook zij de leerstoel graag opnieuw gevestigd zouden zien, aarzelde Stichting Orgelpark niet lang. Na enkele voorbereidende gesprekken met de decaan van de Faculteit der Letteren, prof. dr. Douwe Yntema, werd in maart 2009 een begin gemaakt met het traject dat uiteindelijk heeft geleid tot de benoeming van Hans Fidom.

We hebben het dus over een compleet nieuwe leerstoel – maar wel een met een mooie traditie. Wie het Orgelpark Research Program enigszins heeft gevolgd, zal niet verbaasd zijn over de thema's die op de rol staan: Improvisatie, Recent Orgelerfgoed, Esthetica van

Wat is een ‘bijzondere leerstoel’?

De nieuwe leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit is een zogeheten ‘bijzondere leerstoel’. Dat houdt in dat niet de universiteit het initiatief heeft genomen tot het vestigen ervan, maar ‘een derde partij’. Stichtingen, bedrijven, instellingen kunnen zo’n initiatief nemen. Het college van de universiteit bepaalt uiteindelijk natuurlijk wel zelf of een leerstoel daadwerkelijk gevestigd kan worden. Het traject dat uiteindelijk tot de benoeming van een bijzonder hoogleraar leidt, neemt vervolgens ruim een jaar in beslag. Bekeken wordt in hoeverre de hoogleraar in spe wetenschappelijk actief is geweest. Wat is bijvoorbeeld de status en de kwaliteit van zijn publicaties, lezingen en andere bijdragen aan het wetenschappelijke debat? Ook dienen andere universiteiten, in het geval van de leerstoel Orgelkunde zowel uit het binnen- als uit het buitenland, hun mening te geven over het plan déze hoogleraar op déze post te benoemen.

Ewald Kooiman

de Orgelkunst. Daarbij zal het doel zijn ‘orgelmuziekwetenschap’ te integreren in de muziekwetenschap in brede zin, conform de missie van het Orgelpark, dat immers het orgel wil integreren in het muziekleven. De leerstoel is een voortzetting, maar ook een uitbreiding van het Research Program: naast onderzoek doen, publiceren en symposia organiseren zal de nieuwe hoogleraar af en toe ook kortlopende collegereksen ontwikkelen (zogeheten minoren). Bovendien kan wie dat wil (en kan natuurlijk) bij hem promoveren.

Het is hartverwarmend om te merken hoe enthousiast het internationale netwerk dat inmiddels rond het Orgelpark Research Program is opgebouwd reageert op de vestiging van de nieuwe leerstoel. Wij zijn ook enthousiast. We wensen Hans Fidom, onszelf en eigenlijk de hele ‘orgelscene’ toe dat de leerstoel een succes mag worden. Een succes dat nog eens extra duidelijk maakt hoe waardevol en bijzonder orgels en orgelmuziek eigenlijk zijn. Aan ons, Stichting Orgelpark, zal het in ieder geval niet liggen.

HET DEPOT

Beeldengalerij

Aware and no fundamentele grip, glas, 90 cm

Permanente tentoonstelling van ruim 300 torsen en fragmenten van hedendaagse beeldhouwers. Een deel van de collectie is te koop. De stichting Het Depot ondersteunt beeldhouwers van torsen en fragmenten, waarbij de ontplooiingskansen van de kunstenaar centraal staat.

Tentoonstelling

Gerrit Offringa

Zondag **13 juni 2010**
tot en met zondag
6 februari 2011

Openingstijden:
donderdag t/m zondag
van 11.00 tot 17.00 uur

“Wereld Arrangement”
Bezoek aan Het Depot en Arboretum,
één overnachting, ontbijt, lunch of diner
in Hotel de Wereld vanaf € 90,00 p.p.
tel.: 0317 460 444, www.hoteldewereld.nl

Architectuur

Rijksmonument

Beeldhouwkunst

Arboretum

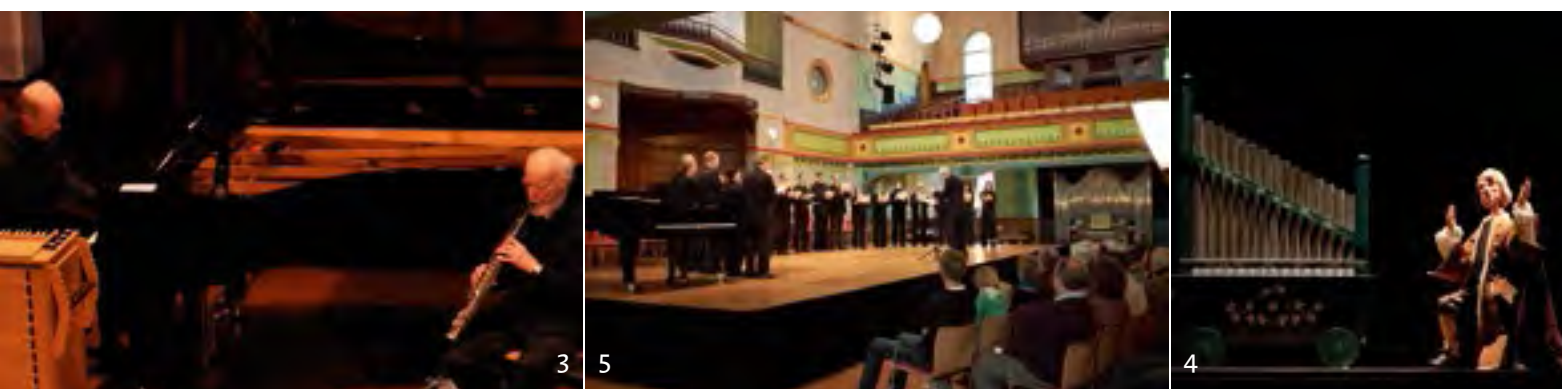

Dagboek Orgelpark

Timbres is logischerwijs gewijd aan vooruitkijken: wie komt er in het Orgelpark musiceren, wie geven de toon aan in de eigentijdse orgelkunst, waar liggen interessante verbanden tussen muziek en andere kunsten? Maar inmiddels bestaat het Orgelpark alweer bijna vier jaar, en dus hebben we ook een verleden. De Facility Manager van het Orgelpark, Sonja Duimel, is een van de fotografen die regelmatig een bijzonder evenement vastleggen. Haar werk vormt daarmee de ruggegraat van deze nieuwe rubriek: Dagboek Orgelpark, die aan de hand van foto's herinnert aan wat het Orgelpark zoal op de planken bracht.

In deze eerste aflevering zijn de foto's gemaakt bij de concerten van Ensemble Klang op 21 november 2009 (1), van Capella Isalana op 20 december (2), van Theo Loevendie en Guus Janssen op 27 februari (3), van het Faustevennement op 12 en 13 februari (4) en van het Tom Johnson Festival op 13 maart (5).

Ensemble Klang zet in zijn concerten graag instrumentarium en zaal naar eigen hand. Zo ook in het Orgelpark, op 21 november: toetsenist Saskia Lankhoorn bespeelde onder meer een typemachine, en trombonist Anton van Houten richtte zijn instrument vanaf de galerijen op slagwerker Joey Marijs. De foto's zijn gemaakt door Sonja Duimel. Een van de tradities in het Orgelpark zijn de Christmas Carols op de zondagmiddag voor Kerst. Sonja Duimel fotografeerde Capella Isalana in actie. De dirigent is Klaas Stok.

Elke laatste zaterdag van de maand: jazz in het Orgelpark. Met regelmatig de grootste namen uit de internationale jazz. Zo speelden op

27 februari Theo Loevendie en Guus Janssen in het Orgelpark. De foto is gemaakt door Sonja Duimel.

Af en toe wijdt het Orgelpark zijn podium aan mythische figuren. In 2008 bijvoorbeeld aan Prometheus, en op 13/14 februari 2010 aan Faust. Op het programma onder meer tableaux gevormd door de poppen van het Marionettentheater Amsterdam. De foto van de jonge Faust bij het orgel is gemaakt door Nellie de Boer, de foto van Fausts geliefde Gretchen door Sonja Duimel.

Tom Johnson maakt eigenzinnige minimal music: als een administrateur benoemt hij mogelijkheden van akkoorden, tonen en instrumenten. 13 maart kwam een groot deel van zijn oeuvre tot leven in het Orgelpark. Piet Gispén maakte foto's te zien zijn onder meer Tom Johnson zelf, in een prachtige eigen versie van zijn speech met herhalingen; Slagwerk Den Haag; Ensemble Klang en ASKO Kamerkoor (dirigent Jos Leussink; zie ook bladzijde 88).

Al bijna vier jaar vele bijzondere momenten

Nieuw Nederlands Gaudeamus in het Orgelpark

Eén van de eerste concerten in het

Orgelpark is dit najaar meteen één

van de bijzonderste: in het kader

van de Internationale Gaudeamus

Muziekweek presenteert een keur

aan jonge componisten op dinsdag

7 september nieuwe muziek.

Jacob Adler (1980, VS) schreef *Hollerin'in the Orgelpark* (2010, voor vier orgels, twee piano's en één laptop), Dobrinka Tabakova (1980, Bulgarije/Verenigd Koninkrijk) komt met *Such different paths* (2008, strijksseptet), en van Ann Cleare (1983, Ierland) klinkt *I am not a clockmaker either* (2009, accordeon en elektronica). De werken zijn door de jury geselecteerd voor de compositiewedstrijd die in het kader van de Muziekweek plaatsvindt, en waarvoor de Gaudeamus Prijs wordt uitgelooft. De jury wordt gevormd door Helena Tulve (Estland), Roderik de Man (Nederland) en Donnacha Dennehy (Ierland). Zij kozen uit meer dan vierhonderd inzendingen een kleine selectie voor de Gaudeamus Prijs. De winnaar krijgt een geldbedrag voor het schrijven van een nieuwe compositie die in de Muziekweek 2011 zijn première zal beleven.

In de Muziekweek staan er nog vele andere concerten op het programma, op allerlei locaties. Verder zijn er workshops, speciale projecten, discussies over de composities en er is aandacht voor prijswinnaars van andere internationale concoursen. De Gaudeamus Muziekweek biedt zo een gevarieerd beeld van de meest actuele muziek, met aandacht voor gecomponeerde en geïmproviseerde nieuwe muziek, voor multimedialkunst, eigentijds muziektheater, elektronische muziek en nog veel meer. Inmiddels is de Muziekweek al 65 jaar hét internationale muziekfestival voor de muziek van de jongste generatie componisten.

Informatie over de Internationale Gaudeamus Muziekweek, inclusief het volledige programma, is te vinden op www.muziekweek.nl. De Internationale Gaudeamus Muziekweek wordt georganiseerd door MCN, het Nederlandse sectorinstituut voor de muziek. In het Orgelpark vindt na het concert van 7 september nog een concert plaats in het kader van de Muziekweek: op donderdag 9 september laten Jan Hage (orgel) en Tatiana Koleva (slagwerk) om 12.30 uur muziek van Sofia Gubaidulina, Wolfgang Rihm, William Bolcom, Hans Koolmees en Jacob ter Veldhuis horen. Ze presenteren dan een cd en verzorgen die middag tevens een workshop.

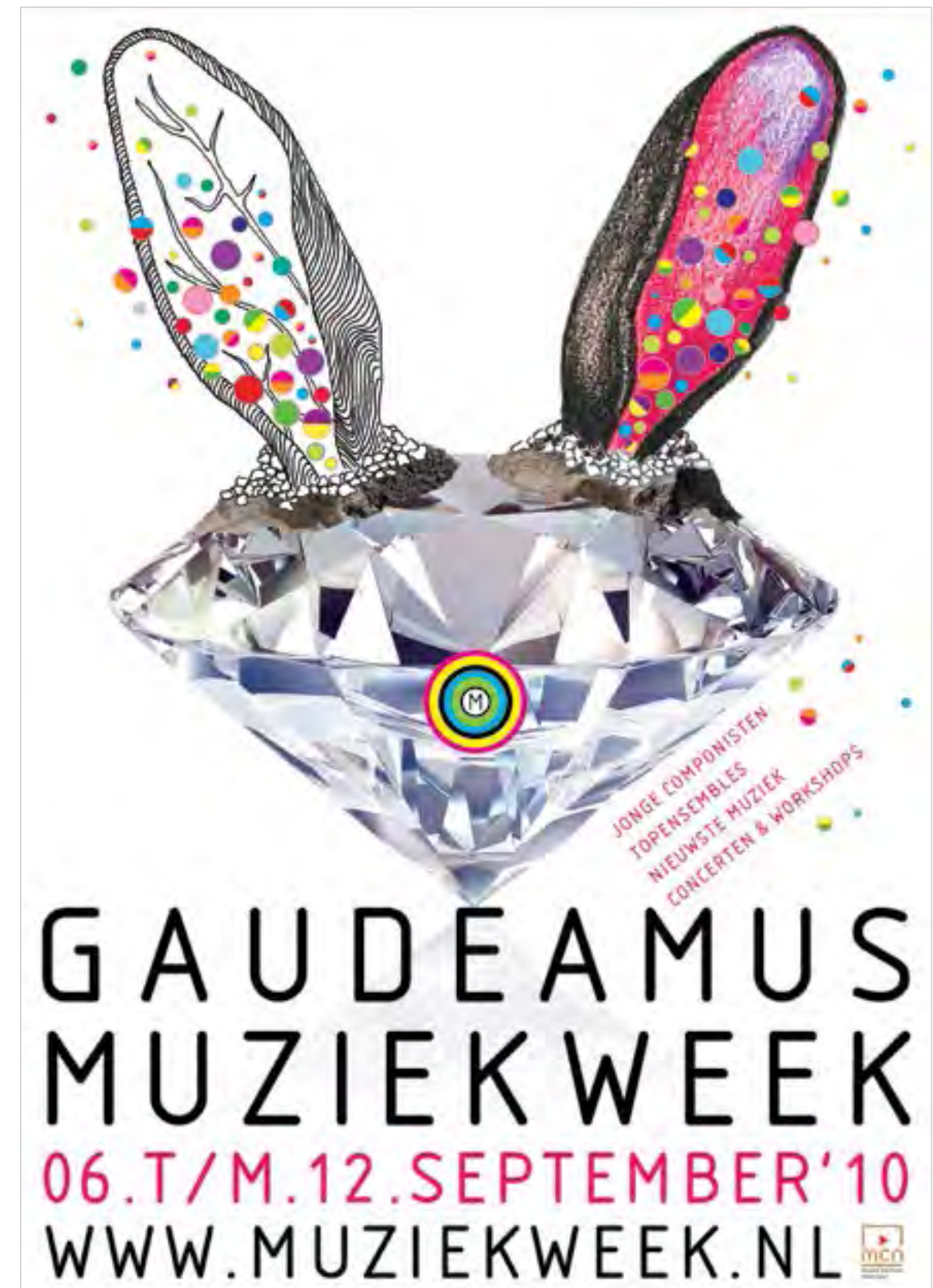

Op 24 mei 2010 ontving Tatiana Koleva in de Grote Concertzaal van Sofia (Bulgarije) de Prijs 'Musician of the Year 2009'. Koleva daarover: 'Ik ben er ongelooflijk blij mee, vooral omdat de prijs voor het eerst in de 19-jarige geschiedenis ervan naar een slagwerker gaat!'

De Gaudeamus
ziek

Muziekweek bied

beeld van de meest actuele mu-

Hoe werkt dat?

De ‘Barkermachine’

Het fascineert steeds weer: de techniek van orgels. In deze rubriek lichten we telkens een aspect van de techniek van orgels toe. In deze aflevering staat de

basis daarvan centraal: de pneumatische hefboom, ook wel ‘Barkermachine’ genoemd. Voor de technisch

onderlegde lezer links hiernaast tussen de foto’s twee tekeningen:

de bovenste toont een balgje van de Barkermachine in rust (zie ook de foto links ernaast), de onderste in actie (foto rechts): dan trekt de organist de trekdraad omhoog door een toets aan te slaan, waardoor

de balg aan een andere draad trekt, die op haar beurt in de windlade de nodige ventielen opent.

De anekdote is te mooi om niet te vertellen. Aristide Cavaillé-Coll, één van de beroemdste orgelbouwers uit de geschiedenis, bleek bij het plannen van zijn eerste grote orgel (St.-Denis, 1841) een wezenlijk aspect van zijn concept over het hoofd te hebben gezien. Modern als hij was, had de jonge man zijn nieuwe ideeën over orgels royaal in het instrument toegepast. Dat betekende veel registers met grote pijpen, dus met een hoog windverbruik. Het betekende ook twee ventielen per toets in plaats van één. Samen zorgde dat ervoor dat de kracht die nodig was om een toets aan te slaan veel hoger was dan vroeger, toen orgels nog vooral kleine pijpen hadden en eenvoudig één ventiel per toets. Zeker wanneer alle klavieren ook nog eens gekoppeld werden, bleek Cavaillé-Coll's orgel onbespeelbaar: welke organist kan letterlijk ‘spelenderwijs’ tot wel acht ventielen per vinger openen?

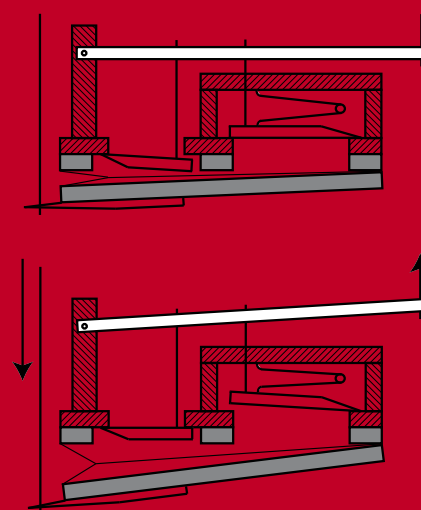
Hulp kwam uit Engeland. Charles Spackman Barker had er een eigen versie ontwikkeld van wat daar al langer werd onderzocht: een toetsbetrachtiger die op winddruk werkte – de druk dus die een orgel sowieso creëert. Of Barker de uitvinder is van de betrachtiger is een vraag die wel nooit opgelost zal worden. Feit is dat zijn naam aan het apparaat verbonden is.

Het apparaat werkt in feite zoals een stuurbetrachtiging of een elektrisch relais ook werken: het apparaat krijgt een signaal (door een toets aan te slaan), en gebruikt kracht van elders om het met dat signaal bedoelde effect (in de windladen ventielen openen) te realiseren. In Timbres 3 zagen we hoe een windlade werkt, en in feite werkt de Barkermachine net zo. Stel, je slaat een toets aan op een conventioneel orgel. De uitleg in Timbres 3 maakt duidelijk dat er dan in de windlade een ventiel wordt geopend. Onder dit ventiel heerst altijd winddruk, boven het ventiel staan de pijpen. Zodra het ventiel opengaat, klinken dus de pijpen. Stel nu dat de pijpen vervangen worden door een balg. Wanneer nú de toets wordt aangeslagen, klinken er geen pijpen maar wordt deze balg opgeblazen. Wanneer we nu aan de balg een arm bevestigen, hebben we dus een pneumatische hefboom gerealiseerd: het samenstel van balg en arm kan veel grotere krachten uitoefenen dan de vinger van de organist. Door nu de arm te verbinden aan het ventiel (of de ventielen) in de windlade verderop, een echte windlade dus waarop wél pijpen staan, hoeven zwaar werkende ventielen toch geen zwaar spelend orgel op te leveren. Daarmee was de weg vrij voor het realiseren van reusachtige orgels met veel grote pijpen en veel ventielen.

In feite werkt alle pneumatiek op de manier van de Barkermachine, zeker in orgels. Het Verschueren-orgel, dat immers met Cavaillé-Coll in het achterhoofd gebouwd is, bezit overigens zo’n machine. Het is een indrukwekkend apparaat: voor elke toets van het onderste klavier heeft het een aparte balg, die stuk voor stuk razendsnel op en neer gaan wanneer er wordt gespeeld.

Bovenaanrechts is het Verschueren-orgel te zien: de deuren achter de speeltafel zijn open. Daar staat de Barkermachine, die op de foto ernaast van voren is gefotografeerd. Op de foto's onderaan is een van de balgjes te zien; links in gesloten toestand, rechts in geopende toestand. De organist slaat daartoe de bijbehorende toets aan; het balgje het corresponderende ventielen in de windladen te openen.

In feite werkt alle pneumatiek op de manier van

de Barkermachine

Het Orgelpark, een podium met een missie

Wij vragen uw support

Het Orgelpark in Amsterdam is een internationaal podium voor organisten, componisten en andere kunstenaars. Het doel is het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. Het Orgelpark werkt met een breed palet aan activiteiten, zoals het verlenen van compositieopdrachten en studie-faciliteiten, het organiseren van concerten en masterclasses, en het Orgelpark Research Program.

Wat biedt het Orgelpark u?

Het Orgelpark wil een breed publiek aanspreken, jong en oud, gewone muziekliefhebbers en professionals; van klassiek, jazz en dans. Daarom willen we dat mensen zich thuis voelen in het Orgelpark. En daar zullen wij ook alles aan doen. Naast het brede afwisselende programma, bieden wij een prachtige Art Deco-ambiance, een intieme concertzaal met zes indrukwekkende orgels, een mooie en heldere akoestiek, een gezellige foyer. En natuurlijk wordt u door ons warm en persoonlijk onthaald. Het Orgelpark bezoeken is uitgaan op zijn best.

Steun ons

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven.
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance.

Word Vriend van het Orgelpark, u ontvangt dan:

- 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres, met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concerttoelichtingen, etc. ter waarde van € 18,-
- Een CD die is uitgegeven door het Orgelpark, ter waarde van € 15,-

U kunt meer doen: word GastVriend van het Orgelpark

- Bent u nieuwsgierig naar wat er op het gebied van orgelmuziek met dans, jazz, film en nog veel meer in het Orgelpark staat te gebeuren?
- Heeft u zin om gezellig uit te gaan in een prachtig Art Deco theater?
- Zin om eens echt te gast te zijn?

Als GastVriend kunt u alle concerten gratis bezoeken. U ontvangt elk jaar tweemaal Timbres, een CD én 6 kaarten voor uw introducé(e)s.

Hoe word u Vriend of GastVriend?

Kijk op www.orgelpark.nl

Bel 020 51 58 111

Mail info@orgelpark.nl

Schrijf of kom langs

Gerard Brandtstraat 26

1054 JK Amsterdam

Losse kaarten

Losse kaarten € 12,50,-

Studenten, 65+ en stadspas € 7,50,-

Word
GastVriend
voor € 63,- en
bezoek gratis
alle concerten!

Word Vriend van het
Orgelpark voor € 33,-

en ontvang twee
nummers van Timbres
en de meest recente cd

Kijk verder op www.orgelpark.nl

Kaartverkoop en meer...

Losse kaarten

Losse kaarten	€ 12,50,-
Studenten, 65+ en stadspas	€ 7,50,-

Telefonische bereikbaarheid

Dinsdag t/m vrijdag van 14.00 tot 17.00 uur en op concertdagen vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Openingstijden kassa

De kassa is geopend vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Vriend of GastVriend worden

Online	www.orgelpark.nl
Post	Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax	020 51 58 119
Telefoon	020 51 58 111
Mail	info@orgelpark.nl

Reserveren/bestellen door GastVrienden

Online www.orgelpark.nl
Reserveren van kaarten door GastVrienden kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour. Per mail of telefonisch zie hieronder.

Reserveren/bestellen door Vrienden/Gasten

Online bestellen

Online bestellen van kaarten kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U kunt alleen online bestellen indien u direct betaalt via iDEAL. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour.

Schriftelijk bestellen (Post, Fax of Mail)

Post	Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax	020 51 58 119
Mail	info@orgelpark.nl

Schriftelijk kaarten bestellen kan tot uiterlijk twee weken voor de voorstelling. Per kaartje wordt € 1,- aan kosten en porti berekend. Door invulling van uw rekeningnummer en handtekening machtigt u het Orgelpark het totaalbedrag van uw rekening af te schrijven.

Bij bestellingen tot aan vijf dagen voor de voorstelling worden de kaarten per post aan u toegezonden. De kaarten die korter dan vijf dagen voor de voorstelling worden besteld kunt u afhalen bij de kassa.

Telefonisch bestellen 020 51 58 111

Gereserveerde kaarten dienen uiterlijk een halfuur voor aanvang van de voorstelling te zijn afgehaald. Na dit tijdstip vervalt uw reservering. Betaling aan de kassa.

Wij stellen het op prijs indien u bij verhindering uw reservering annuleert. Zo worden anderen in de gelegenheid gesteld alsnog de voorstelling bij te wonen.

Kaarten kopen aan de kassa

Aan de kassa kunt u contant betalen of pinnen (wij accepteren geen theaterbonnen).

Losse Timbres

Losse Timbres kunt u telefonisch of via www.orgelpark.nl bestellen.

Losse cd's

Het Orgelpark geeft regelmatig cd's uit. Deze cd's kunt u telefonisch of via www.orgelpark.nl bestellen.

Regels bezoek

Het is niet toegestaan beeld- en/of geluidsopnamen te maken tijdens de voorstelling. Mobiele telefoons dienen uitgeschakeld te zijn.

Informatie voor minder validen

Er zijn algemene invalidenparkeerplaatsen aanwezig vóór het gebouw. Het Orgelpark is geschikt voor minder validen (de linkeringang is speciaal voor rolstoelgebruikers). Voor een goede gang van zaken is het handig om bij uw reservering op te geven dat u minder valide bent. Blindengeleidehonden zijn welkom, mits vooraf gemeld. Er is geen ringleiding aanwezig.

Hoe ons te bereiken, openbaar vervoer en parkeren

Parkeren in het centrum is moeilijk en duur. Parkeren in de Gerard Brandtstraat is niet mogelijk. Sterk aan te raden is uw auto te parkeren in een parkeergarage (Parkeergarage Byzantium of Museumplein) of per openbaar vervoer te komen.

Openbaar vervoer Tram lijn 1 halte Jan Pieter Heijestraat

Gebruik om uw route te plannen de site:

www.bereikbaar.amsterdam.nl

Bestel en info www.orgelpark.nl

Colofon

TIMBRES • Alle kleuren van het Orgelpark
Nummers 8 • Najaar 2008

Timbres verschijnt tweemaal per seizoen, in juni (over de evenementen in het Orgelpark in het najaar, dus van september tot en met december) en in december (voorgaaf, dus van januari tot en met mei). Timbres brengt achtergrondinformatie bij de evenementen die in het Orgelpark plaatsvinden.

Redactie
Rens Fiddes
T: 0695 57 18 85
M: 06 537 14 735
E: rens@orgelpark.nl
W: www.orgelpark.nl

Vormgeving
xatloedelgou.nl

Drukkerij
Druuc en Dekker Drukkers, Noordwijkerhout

Aan dit nummer werkten mee
Teksten

Alig Ahling, Leed Dijkman, Annelies Roquaert, Annelike Ols, Alexander Hangeen, Bert Jansma, Herman Janssen, Christa Lelie, Esther Montano, Jacqueline Oskamp, Didi de Poorter

Fotografie

Guido Benschop (Jacob ter Velthuis, blz. 46), Lenja Duland (Dugbeek Orgelpark), Piet Gijzen (Dugbeek Orgelpark, algemene foto's), Kristien Kersters (Jacob ter Velthuis, blz. 48), Deen van Meer (Joop Struiver, GastVriendportretten), Hunnen Fraaije, Mylke Nodola (overfoto, copyright Lebrecht, Londen), Onke Oudemans (Hans Fiddes), Joyce Vanderfaesen (Hans Leenders, Gerrie Meijer), afbeelding op blz. 42-43: Lebrecht Music & Art, Mark van Vugt (Wij Moord)

De redactie heeft geprobeerd van alle afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen. Niet in alle gevallen is dat gelukt. Wie kan aantonen recht te hebben op een of meer afbeeldingen in dit nummer zonder door de redactie te zijn benaderd, wordt verzocht zich bij de redactie te melden.

Uitgever
Stichting Het Orgelpark
Gerard Brandtstraat 26
1054 JC Amsterdam
T: 020 625 58 111
W: www.orgelpark.nl

Losse nummers
Losse nummers van Timbres kosten € 9,00.

Abonnementen

Wij nodigen u van harte uit om naar het Orgelpark te komen: als onze gast en als onze vriend. En misschien wilt u wel GastVriend worden van het Orgelpark. Dan zou ik graag u een deel van het orgelbouwleven in te blazen. Als GastVriend ontvangt u tweemaal per seizoen het tijdschrift Timbres (met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concertaankondigingen, etc.), u krijgt een cd met onze collectie en u kunt zoveel concerten als u maar wilt gratis bijwonen. De voor meer informatie de voorgaande bladzijden.

ISSN
1878-181X

de Orgelvriend

als orgelliefhebber kunt u niet zonder

de Orgelvriend

blinnenwerk geheel in kleur

10 nummers per jaar

waarvan 2 dubbelnummers

jaarabonnement €48,-

Aanmelden:

e: abonnementen@boekencentrum.nl

i: www.orgelvriend.nl

t: 079 - 3 628 628

(tussen 8.30-12.30 uur)

p: Antwoordnummer 10291

2700 VB Zoetermeer

- nieuwe pijporgels
- interviews met organisten
- uitgebreide concertagenda
- muziekbijlage in ieder nummer ook in klavar
- restauraties
- orgelbouwers
- componisten
- concoursen

kennismaking:
4 nummers voor € 8
of meteen een jaarabonnement:
met 25% korting

Steun ons

Het Orgelpark, een
podium met een missie

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten en nieuwe componisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance

Geef u op:
bel 020 51 58 111

Word Vriend
voor € 33,-

- U ontvangt
- 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres en de concertgids ter waarde van € 18,-
 - Een CD die is uitgegeven door het Orgelpark, ter waarde van € 15,-

en word (Gast) Vriend!

Word GastVriend
voor € 63,-

- U bent altijd van harte welkom als onze gast in het Orgelpark en u kunt gratis alle concerten bezoeken!
- U ontvangt ook nog eens 6 kaarten per seizoen voor uw introducties
- 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres en de concertgids
- Een CD die is uitgegeven door het Orgelpark

of kijk op
www.orgelpark.nl

Kijk op bladzijde 86 & 87
voor meer informatie